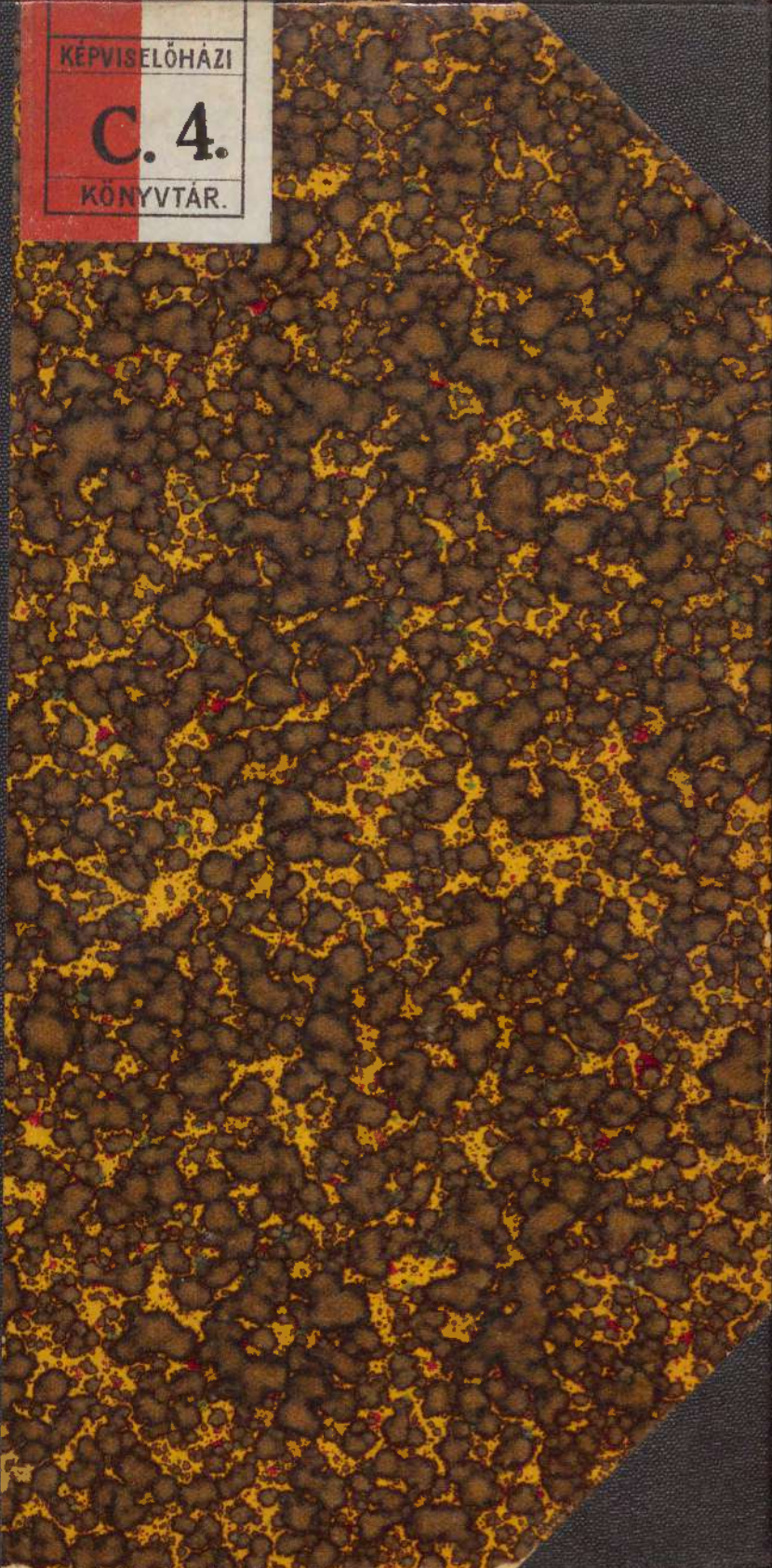
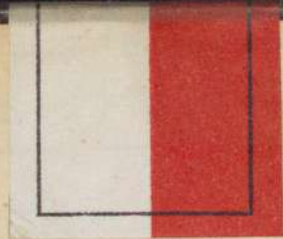

KÉPVISELŐHÁZI

C. 4.

KÖNYVTÁR.

64
599

POLITIKA ÉS KIRÁLYHŰSÉG.

(EGY LAIKUS ELMÉLKEDÉSEI A HELYZETRŐL)

Adjátok meg Istennek a mi az Istené
és a királynak a mi a királyé.
Uj testamentom.

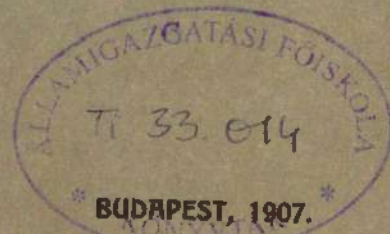
IRTA:

KOVÁCS (KREUZKOPF) ANDRÁS.

TARTALOM:

Előszó. — Választópolgár és pártpolitika. — A becsületes nyílt szó a politikában. — Visszapillantás az 1896. évet megelőző időre. — A politikai állapotok 1896 után. — Az 1898., 1903. és 1904. évi obstrukciós kormánybuktatások és a király alkotmányos érzése ellen felhangzott vádak. — Az 1905. évi választás és az eredményének okai. — A tisztségviselők helyzete a pártpolitikai küzdelmekben és a hivatali eskü. — Néhány népszerű politikai jelszóról. — Az 1848 : III. t.-cz.; a királyi tekintély érintetlensége mint legerősebb alkotmánybiztosíték és egyéb következtetések.

* BUDAPEST, 1907. *

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA.

45
12. 2-ik péld.

POLITIKA ÉS KIRÁLYHŰSÉG

(EGY LAIKUS ELMÉLKEDÉSEI A HELYZETRŐL)

IRTA

KOVÁCS (KREUZKOPF) ANDRÁS

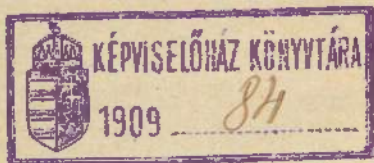

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1907

Az Országgyűlési Könyvtár
állományából kicéve

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal.
Előszó	4
Választópolgár és pártpolitika	7
A becsületes nyílt szó a politikában	11
Visszapillantás az 1896. évet megelőző időre	13
A politikai állapotok 1896 után	20
Az 1898., 1903. és 1904. évi obstrukciós kormánybuktatások és a király alkotmányos érzése ellen felhangzott vádak	24
Az 1905. évi választás és az eredményének okai	33
A tisztviselők helyzete a pártpolitikai küzdelmekben és a hivatali eskü	43
Néhány népszerű politikai jelszóról	54
Az 1848: III. t.-cz.; a királyi tekintély érinthetlensége mint leg-erősebb alkotmánybiztosíték; és egyéb következtetések	66

Mindig abban a véleményben voltam, hogy az ember összes honpolgári kötelességeinek eleget tesz azzal, ha a törvényeket tiszteletben tartja, adóját (a mikor kell, a véradót is) pontosan megfizeti, azt a munkát, a melynek teljesítését élethivatásaul választotta, Istenbe vetett hittel és reménységgel, embertársai iránti szeretettel becsületesen és szorgalmasan végzi, a politikával pedig épen csak annyit foglalkozik, a mennyit okvetlenül szükségesnek érez ahhoz, hogy jól meg tudja ítélni, melyik képviselőjelöltre adja le a szavazatát.

Azt hittem, hogy az okos munkamegosztás jól beválik ebben is. A ki kenyérkeresetét, hivatalát, üzletének vagy gazdaságának vezetését élete komoly czéljául tűzi ki, annak nem marad elegendő ideje arra, hogy az ország érdekeinek minden kérdésével alaposan és részletesen foglalkozzék; rá kell ezt bízni olyanra, a ki honfitársai helyett és azok többsége nevében, ennek a nagyon fontos állampolgári kötelességnek a teljesítésére vállalkozik, arra képes is, és a kit az állam ezért a munkájáért meg is fizet. És ugy gondoltam, hogy az országgyűlési képviselők, meg a főrendiház tagjai kivül, minden többi honpolgár, politikai kötelességeit is a hazával szemben jól megtette, ha a képviselőválasztások alkalmával arra a képviselőjelöltre szavazott, a kit, minden mellétekintetektől függetlenül, kizárólag csak a politikai elvei alapján ítélte a bizalmára érdemesnek. Nem hittem, hogy a haza politikai tekintetben az ő fiaiól többet kíván-

hasson, mint azt, hogy a *politikai kérdések legfontosabbjainak a lényegét ismerjék, és azt a bizalmat, a melylyel képviselőket a Házba felküldik, lehetőleg tisztán csak ennek az ismeretnek, és a jelölt egyéni tulajdonságainak: eszének és jellemének a figyelembe vételével ítéljék meg.*

Egy idő óta azonban másként vélekedem.

Azt irtam le ebben a kis könyvben, hogy miért gondolkodom most másképen, és mi a véleményem most.

Talán érdeklődéssel fogják olvasni.

Választópolgár és pártpolitika.

Már 1905-ben kezdtem érezni, hogy nálunk Magyarországon nem a kérdések lényege, vagy legalább nem mindig ez adja meg a politika irányát. Akkortájt volt ez, a mikor Kossuth Ferencz és Apponyi híveikkel a véres kardot körül hordozták az országban és hirdették, hogy *«veszélyben a haza; elpusztul, ha nem minden ember az ellenzékkel szavaz».*

Jól emlékezem, nem azt mondták, hogy az ő politikai elveiket ismerje el mindenki helyeseknek, még kevésbé azt, hogy minden ember a legjobb hite és tudása szerint arra szavazzon, a kinek a politikai elveit helyeseknek és jóknak véli, hanem azt, hogy mindenki első és legfontosabb *hazafias kötelességének* tekintse azt, hogy *ellenzéki jelöltre* adja a szavazatát.

Később már *hazaárulásnak minősítették* nemcsak azt, hogy az ember *kormánypártinak vallja magát*, de még azt is, hogy *az adóját megfizesse vagy a katonasorban levő fiát katonának engedje*. Pedig, — nem sokat foglalkoztam a politikával — de a mennyit foglalkoztam, abból bizonyosan tudom, hogy az akkori kormánypart meg akarta szavazni az adófizetésre és ujonczállításra kötelező törvényt, nem lehetetlen, hogy az ellenzéken lévők közül is néhányan megszavazták volna, de azok a politikusok nem engedték, hogy a dolog szavazásra kerüljön, a kik azután mindenkit, a kik jószántából is fizetni akart, *hazaárulónak* neveztek.

Sok embernek már amugy is tetszett, nagyon tetszett az a hazafiság, a mely a nemfizetésre kötelezett. Az adó-

fizetéssel súlyosított hazaárulástól való félelem czimén egy szinte napról-napra szaporodott azoknak a száma, a kik különösen nagy hazafiságra törekedtek.

És ezt még — ha kissé furcsállottam is — de türethetőnek találtam. A nemfizetők inkább csak a saját körtükben tartották magukat és nevezték egymást nagy hazafiaknak. Nekem, a ki megfizettem az adómat, legalább szemtől-szembe vagy általában úgy, hogy tudomást vehettem volna róla, senki sem merte azt mondani, hogy ezzel a hazát elárultam volna.

Nem volt ugyan kellemes az a tudat, hogy az állampolgárok által *egyformán* viselendő terhek alól, a polgártársak egy része büntetlenül kivonhatja magát és ezzel bizonyos körökben még dicsekednie is lehet, de elviselhető volt. Tüirelemmel el is viseltem.

Annál inkább megütköztem azonban, a mikor egy megyegyűlésen (üzleti ügyben külföldön utaztam, előbb rég nem voltam megyegyűlésen) a vármegyei tisztviselőknek szinte kétségbeesett panaszát hallom, hogy minő kínos helyzetben vannak ők.

Az új főispán kinevezését, e kinevezésben a törvény szerint szent és sérthetetlen királyi tekintély megnyilvánulását nekik, ha csak a királyhűségre tett esküjüket meg nem szegik, feltétlenül tiszteletben kell tartaniok. A közvélemény ellenben, ha a főispáni kinevezés ellen állást nem foglalnak, őket hazaárulóknak minősíti! . . .

Az ördögbe is! — gondoltam — ennek már a fele se tréfa!

Mialatt én a kenyérkeresetem után láttam és a politikát a képviselőkre bízta, ime mekkorát fordult a világ.

Én még úgy hiszem, hogy a haza azt kívánja tőlünk, hogy az adókat pontosan fizessük és a mikor kell: életünket és vérünket áldozzuk a hazáért, — közben fordul a világ és a haza most azt kívánja, hogy ne fizessünk adót, a ki pedig az életét már a haza szolgálatára ajánlotta fel, az, ha épen meg akar halni, fejbőlöheti magát, de a haza most sürgetőbbben azt követeli tőle, hogy — akár esküjét

szegve, akár hazáját elárulva — legezélszerűbben azonban félig így, félig úgy tovább éljen és a helyzettel megalkudjék.

Bizonyosan vannak — így okoskodtam — a politikának olyan részletei, a melyekről én nekem elmaradottságomban sejtelmem sincs, és a melyek, ha azokat megismerem, érthetővé fogják tenni előttem mindazt, a mi most ennyire érthetetlen.

Igy jutottam arra a meggyőződésre, hogy nálunk nem elegendő, ha a választópolgárok a politikai kérdéseknek csak a fontosabbjait és azoknak is csak a lényegét ismerik.

És ez a meggyőződésem vezetett arra, hogy a politikának minden aktuális kérdését beható tanulmány tárgyává tegyem.

E tanulmányaim első eredményeképp azonban azt az észrevételt kellett följegyezniem, hogy *mennél komolyabb tanulmány tárgyává teszi az ember a magyar pártpolitikai kérdéseket, annál kevesebb olyan dolgot tud meg, a mit tudni érdemes.* A folytatólagos tanulmányaimból pedig csak az az észrevételelem tett rám maradandóbb benyomást, hogy: a ki nálunk a politikát tanulmányozza, az úgy jár, mint a ki a titkos szerek ismeretét akarná tudományos rendszerbe foglalni. Megtudhatná néhány szerről (nagy fáradsággal esetleg igen sok szerről is), hogy az minő elemekből van összetéve, fölfedezné, hogy az alkotó részek között igen sok a veszedelmes méreg is, de azért minden titkos szert maga megcsinálni még sem tudna, és végeredményében csak azt az érdeemes igazságot állapíthatná meg, a mit minden tudományos apparatus nélkül is könnyen meg lehet állapítani, és a mit talán már előbb is tudott, hogy minden titkos szert *annak, a ki csinálja, mindé, sokkal többet használ, mint annak, a kinek be lehet adni.*

Szóval nálunk a politika épen úgy nem tudomány, mint a hogy a titkos szerek készítése sem az, sőt bizonyos tekintetben a politika még kevésbé az. Mert a titkos szerek ismeretében legalább az, a ki a szert készíti, tudja, hogy mi van a készítményében; nálunk, a kik a politikát csinálják,

soha sem tudhatják, hogy melyik pillanatban tesz a csinál-
mányukba egy egész ismeretlen alak olyan valamit bele, a
miről nekik maguknak sejtelmük sem volt, hogy az is bele
való lesz.

Ilyen eredmények természetesen csakis arra a meg-
győződésre vezethetik az embert, hogy a politikát nem kell
sőt nem is szabad tanulmányozni, azt csinálni kell.

A becsületes nyílt szó a politikában.

Magyarországon csak az a baj, hogy mi — laikus közön-
ség, nagyon is rábítottuk a politikát a képviselőinkre, a kik
most azt látva, hogy mi mindent beveszünk, a mit ők nekünk
beadnak, igyekeznek minden készletben lévő és még ezután
készítendő titkos szerüket velünk lenyeletni.

Tulságos sokan voltunk eddig, a kik azt hittük, hogy
a politikát rá kell bízunk a képviselőinkre, és nem jó, ha
magunk is bele szólunk. Ezentul egy se legyen közöttünk
ilyen.

Senki se higyeje magáról, hogy olyan keveset tud a
politikához, hogy azzal hozzá nem szólhat a kérdésekhez.

Ennyire keveset senki se tudhat.

Egyik vezéralakja a politikának a halálos ágyán azt
hagyta örökségül a szintén politikai pályára készülő egyetlen
fiának, hogy a politikában tulságos komolyan általában semmit
se szabad venni.

Figyeld meg fiam — így folytatta a haldokló — hogy
mit csinálnak a legtöbben, mindazok, a kiknek ugynevezett *síke-
reik* vannak. Tedd ugyanazt te is. Tedd, ha tudod, jobban, mint
ők. A már szélesre kitaposott ösvényeken célhoz érni könnyű.

Ha így, a *magad céljait* már elérted, és a közpálya
még lelkesít, ám akkor tüzd magad elé a legmagasabb cél-
t is, akkor már tudni fogod, hogy ehhez a célhoz az utat
magadnak kell törnöd . . .

Mi *laikusok*, a kiknek politikai téren *személyes céljaink*
nem lehetnek, kezdhetjük mindjárt ott, a hol ők (ha vannak
lyenek) «folytatják». És ha, az őszinte tanácsot követve

elkérüljük a politikusaink által taposott ösvényeket, abban legalább is biztosak lehetünk, hogy az ő hibáikba bele nem esünk.

És ma már ez is nagy eredmény. Szinte azt mondhatnók, hogy a legnagyobb, a melyet ez idő szerint a közcélokért való küzdelemben elérni lehet.

Nagy dolgokban pedig a legcsekélyebb igyekezet is — úgy mondják — elegendő.

Ha igaz, hogy oly keveset senki se tudhat ebben az országban, hogy becsületes őszinteséggel szólván a politikához, ezzel hasznára ne lenne a közérdeknek, úgy bizonyos, hogy a mit minden tisztességes jóérzésű ember tud: a becsületes lélekből fakadó nyílt szókimondás az, a mivel most az országnak a legnagyobb szolgálatot teheti mindenki.

Ebben az országban most csak őszinteségre, tisztességes, egyenes, nyílt gondolkozásra és beszédre van szüksége a közéletnek.

Igaz, hogy mostanság épen ez a legjáratlanabb vidék, a hová szinte csakis ismeretlen utak vezetnek, de annál inkább kell, hogy sokan induljanak a felkeresésükre.

Visszapillantás az 1896. évet megelőző időre.

Ismeretlen vidéken az utas úgy tájékozódik, hogy megáll, körülnéz, és vissza is tekint oda, a honnan elindult. Így ismeri meg: céljához viszi-e az az ut, a melyet választott.

Azelőtt — tudjuk — a nemzet is így tett az ő nehéz és küzdelmekkel terhes élete ösvényén.

Két uttörő vezetője volt abban a korban, a melyből a maiba elindult.

Mikor a két vezér utja 1848-ban eltért egymástól, a nemzet először a Kossuth Lajos által megjelölt utat választotta, és azon eljutott 1849-hez és 50-hez, és mindabhoz, a mi ezekből következett.

Akkor visszatekintett és látta, hogy a Deák Ferencz által megjelölt uton legalább is nyugodtabban és kevesebb erővesztéssel, tehát biztosabban is megközelítheti a célt. Rátért 67-ben a Deák Ferencz által megjelölt utra és azon eljutott 1896-hoz.

Azóta ismét forduló ponthoz jutottunk.

A forduló ponton tul pedig az ösvény sokfelé elágazik. Ilyenkor a helyes utat jó előre ki kell választani.

Minden lépés, a melyet a nemzet nem a legjobb uton tesz, veszteséget jelent.

Most különösen szükséges, hogy körültekintve, jól megfigyeljük, honnan, hogyan jutottunk ide, és az ut, a melyen eddig jöttünk, a célunkhoz vezet-e?

Csak alig több, mint másfél évtized előtti időre kell visszatekintenünk.

Akkor bezzeg senki se mondotta, hogy «nem boldog a magyar!»

Sőt! A kik legkevésbé voltak az állapotokkal megelégedve, azok se kívántak egyebet: csak a közös hadseregben egy pár magyar vezényszót, nemzeti kardbojtot és zászlót, a külügyi képviselőben pedig magyar czimert és egyéb «külsőségeket» inkább, mint tartalmat.

Egyébként boldog, szinte *tulboldog* volt akkor a magyar.

Az ezredéves ünnepségek mámorító örömeire készült, és a káprázatos fény és csillogásnak már hajnalpirja is derüssé tette az egész kárpátvölgyi világot.

Az ország gazdasági élete: földművelése, ipara virágzásban volt, a tudomány és művészetek fejlődésben, az emberekben bizalom, lelkesedés, munka- és vállalkozási kedv. Pénz vagy legalább is hitel volt bőven. És a politikát, egy erős párt élén a «legliberálisabb és legdemokratikusabb» magyar kormány vezette.

Ennyi jót a legjobb testvér is megirigyel, ha nem osztozik benne. Hogy ne irigyelte volna meg tőlünk az osztrák szomszéd, mikor 49 óta mindig azt hiszi, hogy a mink van, azt mind ő adta nekünk.

Hiszen itt volt, látta hogy 1848 előtt még valamire való közutja is alig volt az országnak.

Vasútja csak mutatónak volt. Telekkönyve, katasztere semmi.

Vagyon- és életbiztonsági intézményei, igazságszolgáltatása egyenesen a rabló romantika nevelő iskolái, népoktatási intézményei származtak, pénze, hitele a semminél is kevesebb.

És ebből az országból fejlődött az osztrákkal való közösség 40 esztendeje alatt a milleniumra készülő boldog, nagy Magyarország!

És ez az ország halad a liberalismus és a democratia termékeny mezején akkora lépésekkel előre a boldogulás felé, hogy Ausztria nem tud vele lépést tartani. Féltenie kell a

maga belső harmoniját és vele vezető szerepét a közösségben!

Ezt Ausztria nem képes elviselni.

Hát legalább is annak, a mi ő reá a vezető szerep szempontjából leghátrányosabb: a liberal-demokratikus haladásnak utját kellett állania.

A kormánynak, a mely Wekerle és Szilágyi egyéni kiválóságainak bélyegét viselte magán, és még Baross hagyatékában is dúslakodhatott, buknia kellett.

Erre a bukásra még mindnyájan jól emlékezünk.

Az egész ország felháborodott, a mikor «a felülről jött» buktatás hírére vette. A felháborodás olyan erős tiltakozásban nyilvánult, hogy annak hatása alatt az alkotmányos király kénytelen volt népszerű kormányát egy időre még megtartani és annak lemondását véglegesen csak később elfogadni, a mikor abba már a többségi párt is belenyugodott.

Mindenki tudja, hogy a nemzet bizalma, a melylyel királyát eladdig a legalkotmányosabb uralkodónak szerette nevezni, akkor kapta az első rozsdafoltot, nagy kárára ugy a királyi tekintélynek, mint különösen a nép politikai közérzetének. De azt már kevesen vették tudomásul és azóta még kevesebben szeretnek róla megemlékezni, hogy a nemzet ezért a veszteségeért csakis önmagára vethet.

Mert, a mikor legáltalánosabb és lehangosabb is volt a nagy méltatlankodás az országban, hogy «felülről nem hagyjuk a kormányunkat megbuktatni», — akkor sem felülről jött a buktatás, hanem épen annak a pártnak a kebeléből, a mely lehangosabban tiltakozott, a mely látszólag legerősebb és egyedüli támasza volt a kormánynak: a *saját pártja kebeléből, a szabadelvű pártból*. És bizonyos, hogy a király alkotmányos érzülete nem fordult volna a kormánya ellen, ha épen a többségi párt részéről, a párt élén álló egyes szereplő egyének részéről nem nyer oly értesítést, a melyből hinnie kellett, hogy a kormány liberalis és demokratikus irányát a saját pártjának egy jelentékeny része — bár a politikai béke és az összhang kedvéért — csendben tűri, de azzal egyáltalán nem rokonszenvez.

Hogy a párt ezen része az irigykedő osztrák politikusok ravaszságának ült fel, ez kétségtelen, de a király alkotmányos érületét bizonyítja, hogy a mikor a szabadelvű párt magatartásából észrevette, hogy a párt egy fractiójától nyert értesülése nem hiven tükrözte a többség véleményét; sietett alkalmazkodni a többség kívánságához és a kormányt nem bocsátotta el. Jellemző azonban a szabadelvű pártra, — és, mert akkor ez volt az ország többségi pártja: általában a közállapotokra is, hogy álláspontjához ezután már csak rövid ideig ragaszkodott, és hogy nem a kormány politikájával szemben változtatta meg álláspontját, hanem azzal az elhatározásával szemben, hogy a kormányt, a mig elveit helyesli, elbukni nem engedi. Sem az irigykedő osztrák államférfiak aknamunkája, sem az ennek eredményeképp a miniszterelnök ellen a pártban belül alakult, de első kísérletével kudarcot vallott kisebbség nem nyugodott meg.

Bukni engedte ugyan azt, a ki legjobban exponálta magát a «pucses» előkészítésében és a ki a kudarcz után ugy sem maradhatott meg, de buzgón, bár titokban, terjesztette a párt tagjai között azt az osztrák ravaszkodás költötte «bizalmas értesülését», hogy a király csupán az alkotmányos alakiságok kedveért tartotta meg a kormányt, de semmiképpen sem tud a «plebejus» miniszteriummal rokonszenvezni, és hogy Wekerle «fönt» feltétlenül el van ejtve.

Ez elengedő volt ahhoz, hogy a párt hangulatában a pálfordulása csakhamar beálljon, a minek természetes következménye volt, hogy a kormányelnök másodsor is beadta a lemondását, és hogy azt a király ezuttal kénytelen is volt elfogadni.

A király alkotmányos érületét azonban, — a ki addig nem ismerte — megismerhette abból az intézkedéséből, a melylyel, a lelépő kormányelnök javaslatának meghallgatása után, az utódot megválasztotta.

A lelépő kormány politikája ellen, világos és nyíltan hirdetett kifogása az ellenzéknek az volt, hogy az ország magyarosítása terén nem fejtett ki elég energiát. A saját pártja a kormánynak, vagy legalább is annak egy része

abban talált elégedetlenségre okot, hogy a kormány talán tulságos liberális és demokratikus, e mellett szivesen látta volna, hogy legalább az einöke a kormánynak születésére nézve is a legelőkelőbb körökből, a magyar mágnás családok egyikéből származott legyen.

Olyan kormányelnököt adott tehát a nemzetnek a király, a kinek magyar nemzeti érzelme minden kétségen fölül állott, e mellett demokratikus hajlamai, előkelő leszármazása acceptabilissé tették és a klerikális hajlamokkal bíró pártok — bár magukénekképpen nem vallhatták — mégis a tulságos liberálizmus vádjával, közel se illethették őt. Rossz nyelvek titokban arról is suttogtak, hogy a lelépő kormány megbuktatásában a magyar mágnásasszonyok egy némelyikének is lett volna némi része, mert attól tartottak, hogy a közeledő millenáris ünnepélyeken Magyarország képviselése, az idegen előkelőségek előtt nem lesz elég méltóságteljes, ha a kormányelnök felesége nem legalább is olyan csillagkeresztes és palotahölgy, a kinek már ősei is velök született előkelőségüknek elismerésével nyerték ezt a diszt és méltóságot.

Vajjon így volt-e? Ki tudná megmondani.

De ha így volt, akkor valóban bámulatos az a legmesszebb menő elővigyázat és a legcsekélyebb jelentőségű körülményekre is kiterjeszkedő figyelem, a melylyel a magyar király a lelépő kormány utódjának megválasztásánál még a leghalványabb gyanut is elkerülni tudta, mintha az országos ügyek intézésében bárminő *illetéktelen beavatkozás* érvényesülhetne.

Igy lett az ország miniszterelnökévé 1895 elején báró Bánffy Dezső.

Sokan, a kik annak idején rokonszenvesen itélték meg a szabadelvű pártnak azt a kuruczkodását, a melylyel Wekerle első lemondásakor azt a látszólagos frontcsinálást fölfelé megcsinálta, attól tartottak, hogy Bánffynak kezdetben sok kellemetlensége lesz a saját pártjában a «frontcsinálókka».

Nos ezek alaposan csalódtak. Szinte kellemetlenül alaposan.

Az ország és Ausztria is gyönyörtiséggel láthatta, hogy a szabadelvű tábor mind egy szálig az első pillanattól kezdve úgy behódolt az új hatalomnak, mintha mindig csak erre a hódolatra készült volna.

A ki azelőtt a Wekerle melletti frontcsinálásban elől járt, most, mintha akkori bűnéért vezekelni akarna, szinte tündökölni igyekezett az új kormányelnökhöz való hűség és lojális érzelmeivel, sőt őszinte ragaszkodásának bizonyosságául sietett a régi bálványt lehetőleg lekicsinyelni.

A kik leglelkesebb tömjénezői voltak előbb, most azok terjesztették a lelépett kormányelnökről legbuzgóbban a híresztelést, hogy az ígéretek beváltásának és igazmondásnak nem volna barátja, — és ezeknek a körében köttötték először és terjesztették leglelkesebben azt a tények által azóta alaposan megczáfolt híresztelést, a mely szerint a király kijelentette volna, hogy Wekerlével soha többé szóba állani nem fog.

Ilyenekkel igyekeztek — kevés tiszteletreméltó kivétellel — a szabadelvűpárt legelső emberei Bánffy rokonszenvét és bizalmát megnyerni, a következmények tanúságát pedig talán több sikerrel, mint a hogy a közérdek szentimentjából éppen szükséges lett volna.

Emek volt például egyik későbbi, de természetes következmény az a vehemens és sokaknak nagy gyönyörtiséget okozott nyílt ellenségeskedés, a mely Bánffy és Darányi között kitört, és a mely Bánffy bukása után azzal is sokaknak nagy, de nem mindig épületes mulatságot szerzett, hogy Bánffy lapja Darányi ellen, a ki az utódhoz észrevehetőleg ép oly *«tulságosan»* hozzászegődött, mint azelőtt ő hozzája, személyes támadásokat intézett.

Addig azonban, a míg Bánffyra a királyi kegy sugarai hintettek hatalomkölcsonzó fényt, a szabadelvű párt mindig egyhangu bizalommal tüntetett melette, sőt ebben az *«inkább tüntetésben, mint bizalomban»* annyira ment, hogy — ismét tisztelet a nagyon kevés kivételnek — a kormányzati ügyek gondjait teljesen ő reá hagyta, és kiki saját érdekeinek fölépítéséhez igyekezett a köveket minél szorgalmasabban összehordogatni.

Köztudomásu volt például, hogy a kormányelnök, a közjogi kérdésekben kormányzása kezdetén, enyhén szólva, utalva volt inkább a saját rapszodikus és ötletszerű felfogására, mint a kérdések eredetének és fejlődésének ismeretére. De azért a szabadelvű párt a helyett, hogy ezt a hiányt a lehetőség szerint pótolni sietett volna, a helyett, hogy részt, munkát követelt volna magának az akkor már aktuállissá vált kiegyezés előkészítési teendőiben, szinte észrevehető kárörömmel hagyta, hogy a kormányelnök minden érdemleges részletet titokban tartson előtte, és várta, hogy a kiegyezés tömkelegében való tévelygéseivel mielőbb bukásba vigyék.

Hogy nem hiába várta, ezt a következmények igazolták. De a politikai állapotokat ez a *«várás»* — mindennél ékes-szólóbban jellemzi.

A politikai állapotok 1896 után.

A szabadelvű párt ilyen politikai vezetése mellett szé-
dült bele az ország a honalapítás ezredik évfordulójának
nagy, világraszóló megtűnépelésébe!

A párt hanyatlása már szembeötlő volt. De az ország
nem vett észre semmit.

Akkor az országnak csak arra volt ideje, hogy ünnepeljen.

Becsődítette az országba a külföldet. Kápráztatta az
idegeneket diszfelvonulásokkal, lakomákkal, hangzatos beszé-
dekkel. Amugy magyar módra fitogtatta a mink van és —
fenn az ernyő, nincsen kas — takargatta, leplezgette a nagy
hiányokat. Mutatta, hogy elégedett és boldog. Hitte, hogy
ezzel rokonszenvet kelt és hogy a külföld rokonszenve az
országot boldoggá teszi, holott csak irigységet keltett ellenünk.

A legfontosabb belső ügyeinket pedig ezen közben elkal-
lódni, bomlani engedte.

Az elégedetlen elemek tömeges kivándorlása, más oldal-
ról a szomszéd nemzetek elégedetlen elemeinek nagymérvű
és mindig fokozódó beözönlése, idebenn a munkásnép állandó
és gyakori békétlenkedésekben nyilvánuló elégedetlensége,
és ezzel szemben politikusaink nagy részének teljes érzé-
ketlensége, sőt igen sokaknak határozott ellenszenve minden
szociális alkotás iránt, ez jellemezte az akkori belpolitikai
életet.

Az adóteher aránytalan elosztásáról és a földadó-kataszter
átdolgozásának szükséges voltáról már akkor panaszkodtak
az érdekeltek, sőt szinte azt mondhatnók, hogy akkor már

nem is panaszkodtak, azért, mert a panaszok régóta meg-
szokottakká lettek.

Igazságszolgáltatásunk lassúsága és megbizhatatlansága
általában, különösen pedig a kereskedelmi jognak azok a
félszedségei, a melyek a laikus közönségre és ebből folyólag
az egész ország gazdasági, sőt társadalmi életére is, mélyreható
befolyással bírnak, — népnevelésünk és felsőbb oktatásunk
ügyeinek hiányai ép úgy, mint a vármegyei közigazgatás
bajai is, akkor is mindenfelé érezhetők voltak és azok a
vasuti mizeriák, a melyek később az ország reputációjának
a külföld előtt oly igen sokat ártottak, abban az időben talán
csak azért nem jelentkeztek még, mert az akkori vasuti
politikának, a Baross-féle hagyatékából jutott még valami
elkölteni valója.

De mind ezekre a milleniumi mámorban és az utána
következő álomban, úgy a kormánypártnak, mint az ellen-
zéknek kevés gondja volt.

*Az ellenzéknek esze ágában se volt, hogy a kormány
működését az okos gazdasági politika szempontjából bírálja.*

Tőle a szociális kérdések, az iskolaügy, a termelés,
a kereskedelem, az adó, a közlekedés ügye és minden a minek
fejlesztése az ország gazdasági érdekei szempontjából sür-
gősen szükséges lett volna, távol állott.

*Legfőbb gondját az képezte, hogy olyan közjogi és külö-
nösen katonai követelésekkel álljon elé, a «nemzet nevében»,
a melyekről eleve is tudta, hogy azokat a kormány nem teljesítheti.*

Ugy tüntette fel azokat, mintha a teljesedésüket az
uralkodó nemzetellenes érzelmei gátolnák, a kormány pedig
hazafiatlanul az uralkodó ezen érzelmei előtt meghunyász-
kodnék. Tudta, de tagadta, hogy a követeléseknek az ország,
a nép sem lenne képes megfelelni és követelte mégis, erő-
szakosan is.

Hangzatos, a nép nemzeti érzékenységére támaszkodó
jelszavakkal, ellenszenves érzelmeket igyekezett a kormány-, sőt
az uralkodó ellen is kelteni.

Kizárólag csak kormánybuktató politikát kezdett foly-
tatni és ebben az igyekezetében minden tehetségét annyira

kimerítette, hogy valami olyan megfelelő program kidolgozására, a melynek alapján, ha kormánybuktató célját eléri, a kormányzást átvehette volna, sem ideje, sem kedve, sem képessége nem maradt.

Ha az akkori ellenzéknek, a mely azóta kormányra jutott, oly magasabb államfentartó politikai célok lebegtek volna a szemei előtt, a minők hangoztatásával, mélyreható új eszmék hiányában sorvadó tartalmatlan politikájának laposságait a nemzet előtt tetszetőssé tenni sikerült, — akkor nem elégedhetett volna meg azzal, hogy a kormányt — és az utána következőket is bármilyen megbuktsassa, hanem már akkor oly programról kellett volna gondoskodnia, a melylyel kormányrajutását, és a melynek megvalósításával a nemzet többségének bizalmát hosszabb időre biztosíthatta volna magának.

Ezt az összes ellenzéki pártok elmulasztották és az a tehetetlenségük, a melylyel egyebet mint a kormánybuktató obstrukció eszméjét produkálni nem tudtak, most bosszulja meg magát rajtuk.

Most kormányra jutottak és a nemzet, bár a 48-as pártra nézve sajnálatosnak, de az ország érdekei szempontjából eléggé megnyugtatónak találja, hogy kormányra jutva, kénytelen ugyanazt a politikát folytatni, a melyet ezelőtt mindig csak elítélni és leszólni tudtak.

A szabadelvű pártban azonban akkor a már megindult bomlási folyamat, az ellenzék ily gyenge ellenőrzésének hatása alatt még gyorsabban terjedt.

Kezdetben megelégedett azzal, hogy az ellenzéki támadásokkal szemben védekezzék, később, mintha már az ezel járó munkát is sokallta volna, tétlen közömbösséggel nézte, némely részben pedig titkosan elő is mozdította az ellenzék obstrukciós politikáját, a melyről akkor már nyíltan bevallották, hogy csakis kormánybuktatás volt a célja.

Az 1898—1903. és 1904. évi obstrukciós kormánybuktatások és a király alkotmányos érzése ellen felhangzott vádak.

Az ellenzék Bánffy-elleni obstrukciójához a hangulatot egynéhány a megelőző képviseléválasztások alatt a kormánypárt részéről valóban elkövetett erőszakosság adta meg, alkalmi tárgyul pedig a kiegyezési előmunkálatok szolgáltak. Mindkét ok olyan természetű volt, hogy a szabadelvű párt azokat, ha kellő összhang és egyetértés uralkodik a kormány és pártja között, megszüntethette volna és az ellenzék támadását visszaverhette volna.

E helyett kiki már az esetleges kormányváltozásból az ő személyére kiható következmények mérlegelésével foglalkozott és mert kétségtelen volt, hogy a kormány csakis a szabadelvű párt kebeléből lesz alakítható, — a miniszterelnök és néhány a felelősséget, következetességet és a politikai tisztességet tulságos komolyan vevő párttag kivételével, — a többi mind úgy találta, hogy a kormányváltozás reá nézve csakis előnyös lehet. Szóval Bánffyt a látszat szerint az ellenzék obstrukciója, valóban azonban a saját pártjának léhasága, önzése buktatta meg.

És a király ekkor is, a legalkotmányosabb akarattal, azt az egyént bizta meg a kormányalakítással, a kinek politikai multja a legtöbb biztosítékot nyújtotta arra nézve, hogy nemcsak a többségi párt, hanem az ellenzék kivánalmainak is leginkább meg fog felelni.

Ha Bánffy ellen az volt a kifogás, hogy egyrésről eljárásában türelmetlen és az erőszakosság felé hajlik, másrésről a kiegyezés részletkérdéseiben nem mozog elég ott-honossággal, hát Széll Kálmán türelme és modorának simasága ellen bizonyára a legelkeseredettebb és legdurvább ellenfelének sem lehetett kifogása. A kiegyezés minden csinját-binját pedig úgy ismeri, hogy nálánál jobban talán senki az országban.

Csakhogy az ellenzék akkor már a kormánybuktatás technikájának tudományát annyira fejlesztette és a mi keveset más egyébből azelőtt még talán tudott, azt annyira elfelejtette, hogy csakis abból a tudományából lehetett megélnie. Élni pedig akart.

A szabadelvű párt viszont, — bár talán erős tulzás volt a mit egy elkeseredett tagja egyszer állított, hogy t. i. fele-részen az ellenzék kémeiből lett volna összealkotva, — mégis mindenre inkább mutatkozott alkalmasnak, mint arra, hogy az ellenzék támadásait visszaverje és a már szinte megszokottá vált tétlenségéből felszerkenhető legyen. Megmaradt a párt, sőt mélyebben süllyedt abba az állapotába, a melyben minden tevékenységét apró cselszövésekben, az erősek barátságának hajszájában és az elvekért való férfias komoly küzdelem számító elkerülésének igyekezetében merítette ki.

Ily viszonyok mellett nem lehet csodálni, hogy a mikor Széll Kálmán az ő alapos és a messze jövőre kiható programjának megvalósítására komoly parlamenti munkát kívánt, keserűen csalódott.

Az ellenzék, a kiegyezési kérdések komoly bírálata helyett kizárólag arra gondol, hogy ha Széll a kiegyezést megcsinálja, hosszú ideig nehéz lesz oly politikai ürügyet találnia, a melylyel a kormányt megbuktatni lehessen, hogy akkor vége minden, a sűrű kormánybuktatások sikeréhez fűzött kombinációknak, elfogy minden hatásos téma, a melyet a beszámoló- és programbeszédekben értékesíteni lehet, nem fogják bámulni a faluban a képviselő ur kormánybuktató rengeteg hatalmát! Nosza: lehetlenné kell tenni a kiegyezést.

Ezt gondolja az ellenzék. A kormánypártban pedig — titokban — ismét sokan kontráznak neki.

A szabadelvű párt kebelében az ellenzék javára Széll ellen elkövetett alattomos intrikákat hiven jellemzi példaképen, a sok titokban is maradottakon kívül, a következő eset:

Széll Kálmánnak, a mikor megfeszített erővel komolyan dolgozott a korábbi obstructió miatt már nagyon megkészt kiegyezési munkálaton, és a mikor munkája már-már sikerre vezetett, az ellenzék olyan oldalról kezdett kellemetlenségeket okozni, a mely oldalról legkönnyebben volt sebezhető. A dynastia iránti lojális érzelmei ellen intézett kiméletlen támadást.

A magyar népnek azt az egyébként egészen ártatlan természetű, de politikai szempontból kényes kezelést igénylő és kiméletet érdemlő ellenszenvét használta ki e célra, különösen a 48-as párt, a melyet a nemzet a 49- és 50-es évek szomorú örökségeként a kétféjű sas, a feketesárga szín, és a Gotterhalte dallamával szemben érez.

A kolozsvári Mátyás-szobor leleplezési tünnepélye, az előkészületekből következő, ha terv szerint folyik le, egyikévé azon ritka alkalmaknak fejlődött volna, a mely a király és a nemzet szívét közelebb hozta volna egymáshoz.

Ezt az tünnepélyt használta fel az ellenzék Széll Kálmán nagy népszerűségének megrontására.

Tudva, hogy követelését, mint nem politikai természetűt, a kormányelnök semmi esetre sem fogja teljesíteni, azt követelte, hogy a szoborleleplezésen megjelenő királyt az udvari szabályok ősi hagyománya ellenére, az tünnep díszének emelésére kirendelt katonai zenekar ne üdvözlje a Gotterhalte hangjaival.

Ezen követelése érvényesítése végett az ellenzék mozgósította a könnyen feltűzelhető ifjúságot, és a mindenre kapható utcai csócselék segítségével olyan botrányokat rendezett, a melyek Széll népszerűségét lefelé erősen megtépték, azt a bizalmat pedig, a melylyel az uralkodó őt addig mindig kitüntette, megrendítették.

Mindazonáltal nem ártottak ezek a botrányok Széll pozíciójának annyit, mint az a kollegiális előzékenység, a melylyel egyik szakminiszter csaknem ugyanabban az időben szintén rendezett szoborleleplezési ünnepélyt, és «gyengéd tapintattal» megmutatta az országnak, hogy a király ott lehet az ilyen ünnepélyen, de azért a Gotterhalte nemzetfűlsértő akkordjait nem kell végighallgatnia a magyarnak.

Ennek a «konkurrens» szoborleleplezési ünnepélynek a rendezésénél ugyanis minden katonai disz egészen mellőztették, a mivel természetesen együtt járt az, hogy a Gotterhaltét a katonai zenekar nem is játszhatta. A király előtt, mivel magánuton rendezett gyűjtésből, egy szűkebb polgári kör adományaiból létesített Erzsébet-szobor leleplezéséről volt szó, természetesnek látszott, hogy az ünnepélynek oly inkább intím jelleggel kell birnia, a melyen a katonaságnak nincs szerepe. A nemzet azonban, persze azokon az utakon, a melyek nem Bécs felé vezetnek, és oly hangon, a melyről remélhető volt, hogy a legtöbb magyar politikus menyországa: Bécsbe nem fog elhallatszani, — a szép ünnep tanulsága gyanánt megtudta, hogy «lehet Magyarországon magyar politikát is csinálni, csak olyan kurucz legény kell a gátra, a ki meg meri mondani a királynak» . . .

Az emberek, a kik már megelőzőleg a Mátyás-szobor leleplezése alkalmával suttoztak valamit arról, hogy a kormányelnök elleni tüntetések fő rendezője egy aktiv miniszter nagyon befentes választójának a fia, most nyíltan beszéltek, hogy a nemzeti politika kérdésében a miniszterek egymás között is meghasonlottak.

Később annak a felháborodásnak az enyhítésére, a melyet ezen hírek a nemzet jobbjában keltettek, azt a verziót bocsátották a közönség közé, hogy a második szoborleleplezést a kormány ép oly egyértelműséggel, mint az első, azért rendezte, hogy a Gotterhalte-ellenes közvéleményt kissé megnyugtassa. De ez a híresztelés is eltévesztette a hatását, és a közönség hangulatát Széll ellenében már csak rontotta.

Hasonló irányban még többet ártott Széll Kálmán népszerűségének az akkori házelnöknek, gróf Apponyinak a sze-

replése, a ki kevéssel előbb a Széll vezetése alatti kormány-pártba belépett, de ott ennek a pártnak a politikája mellett fölmelegedni soha nem tudott, ellenben minden lehető megtett, hogy azoknak a különálló nézeteknek szerezzen híveket, a melyek az ő politikáját a Széll Kálmánétól elválasztják.

Emlékezetesek azok a beszédek, a melyekkel Apponyi, mint házelnök, a barátainak és a Széll Kálmán ellenfeleinek diskkrét «mozgatására» egyidőben csaknem naponta jelentkezett küldöttségeket a Házban fogadta, és a melyekből — bár Apponyi talán egy szóval sem mondotta — csodálatosképen minden magyar azt tudta kiolvasni, hogy Apponyi sokkal magyarabb és sokkal gyorsabban magyarosító politikát tudna csinálni, ha ő volna a kormányelnök, mint a minőt Széll Kálmán csinál.

A szabadelvű pártban már a pártfegyelem szempontjából is egészen más szerepre hivatott ezen és más előkelőségek hasonló «közreműködésének» az volt a természetes eredménye, hogy a már szinte cseppfolyóssá higult szabadelvű pártban az a néhány szilárd egyéniség is, a ki eddig Széll Kálmán mellett kitartott, elégedetlenkedni kezdett.

«Kifelé» természetesen, ellentétben a többivel, ezek sejtetni sem engedték az elégtelenségüket, de a pártélet bizalmas belső világában, a miniszterelnökkel szemtől szembe nyíltan kivánták, hogy a pártfegyelmet szigorubban kezelje, és különösen Apponyinak és Darányinak az ellenzékkel való szüntelen kaczerkodását szüntesse meg.

Széll mindig ellentállott ezen kezdetben kis csoport kívánságának. A mikor pedig ez a csoport annyira megnövekedett, hogy kivüle csupán azok állottak, a kiket az eddigi kétszínű szereplésük szinte inkább az ellenzékhez kötött, mint a szabadelvű párthoz, a mikor így azt látta Széll, hogy jóformán egyedül áll, akkor beadta a lemondását.

A párt belső ellenségeivel szemben Széll Kálmántól erőlyesebb eljárást követelő csoport élén Tisza István állott. Erdemes azonban a feljegyzésre, mert jellemző a korra és az emberekre, hogy a pártban a Tisza-csoport, a mely — mint

említve volt — kezdetben kicsiny volt, csak addig maradt kicsiny, a míg valaki Bécsből egy szálló ígét nem röpitett a szabadelvűek közé.

E szálló ige szerint a király akkor azt mondotta volna: «Széll hat einen Mund, aber keine Hand» . . . (Széllnek szája, szónoki tehetsége ugyan van, de keze, erélye nincs).

Ez persze nem volt igaz, de elegendő volt ahhoz, hogy az erős kéz politikájának szükséges voltát egyszerre sokan emlegették; nagyon sokan, különösen azok közül, a kik addig hol Széllre, hol Tiszára mosolyogtak (mindig arra, a melyik épen jelen volt és sohasem úgy, hogy a másik is lássa), hol pedig az ellenzék felé vetettek egy-egy titkos, de annál biztatóbb mosolyt.

Az erős kéz hangoztatása során azután pompásan lehetett a színeket és a hangsúlyt a különböző viszonyok szerint változtatni. Az ellenzék előtt vörös posztóként lehetett lobogtatni, közben az ártatlanság fehér mezébe burkolózva zöldeket beszélni, hogy szóló nemzetiszínen tündököljék a bámuló hazafiak előtt.

Tisza István előtt úgy lehetett az erős kéz politikájáról beszélni, mint az általánosan régvárt mentőcsónakról, a mely a sülyedő hazát (és azzal együtt első sorban persze szólót is) biztos révpartra fogja vinni (íme közeledtének hírére is vérbe borul az ellenzék szeme). És Széll Kálmán előtt is lehetett az erős kézről beszélni. Hadd értse meg belőle, hogy egyelőre, addig is legalább, a míg ki nem derül, mi rejlik mögötte: a «jogot, törvényt és igazságot» füstre akasztja a boldogságra vágyó magyar. Jó lesz jelszó-conservnek arra az időre, a mikor nem lesz «friss».

Szóval: a Széll-kormány bukásának is csak látszólag volt az ellenzék által rendezett obstructio az oka, a valóságos ok a szabadelvű párt züllöttségében rejlett, illetőleg a korszellem azon általános dekadentiájában, a melynek a szabadelvű párt züllése ép úgy egyik tünete volt csupán, mint pl. az a tény is, hogy az ellenzék csakis üres hazafias szövegekkel és minden komoly munkát megakadályozó léha agitációval tudott az országban hatást kelteni.

Széll Kálmán lemondása után a király a szabadelvű párt azon csoportjából választotta ki bizalmi embereit, a mely csoport az akkor még számszerű kisebbségben levő ellenzék erőszakoskodásával szemben erélyesebb eljárás szükségét hangoztatta.

E csoport vezetőjét: Tisza Istvánt bizta meg a kormányalakítással és ezt — mint emlékezhetünk — az ellenzék általában, de a szabadelvű pártiak közül is sokan, mihelyt Tisza az apró taktikázások és alkudozások zugutcaiból az ő nem szerencsés, de becstületes politikájának egyenes országutjára lépett ki, úgy igyekeztek feltüntetni, mintha abban Ő Felségének a magyar nemzeti törekvésekkel szemben érzett ellenszenvé jutott volna kifejezésre. Pedig világos, hogy a király az alkotmányosság legmesszebb menő feltételeinek is megfelelő gondossággal választotta ki akkor is azt, a kiből — úgy látszott — az akkori viszonyok szerint leginkább volt egyesíthető a királyi és többségi bizalom.

A szabadelvű párt, bár mennyire bomlott is volt már belsőleg, mégis az alkotmány alakításai és lényege szerint is, akkor még a 67-es politikát nagy számbeli és tartalom-beli többséggel képviselte.

Széll Kálmán nem azért mondott le, mintha azoknak a száma kevesbedett volna, a kik a 67-es politikának a hívei, hanem csak azért, mert ő az ellenzék obstrukciós támadásával szemben követett politikájával benn a pártban maradt kisebbségben. Ez a kormányelnöknek úgy szólván személyes politikája volt, a melynek bukása a párt politikáját egyáltalán nem is érintette. A párt politikájának vezetésére tehát alkotmányosan csakis a párt tagjai közül volt-, és csakis az volt kiszemelhető, a kit a párt többsége is arra legalkalmasabbnak vélt.

Tisza István, ha ugyan a szabadelvű párt akkori állapota szerint egyáltalán valami határozottat állítani lehet, a pártban többséggel birt, vagy legalább a pártban képződött azon egyedüli csoportnak volt a vezetője, a melynek még valami határozott álláspontja volt, és azt kimondani is merte.

Tisza Istvánon kívül akkor a szabadelvű pártban, mint egyik hive találóan mondotta, «a derekabbak mind csömörben szenvedtek». A közerkölcsök romlása iránt érzett undor valóban sokakat visszatartott attól, hogy bármely exponáltabb helyen a közélet munkájában részt vegyenek.

A többiek pedig csak intrikáltak, vagy — nullák voltak.

Olyan nullák, a melyek a matematikai téren szereplő kollegáiknál is kevesebbet értek, a mennyiben ezek, ha legalább egy egészet jelentő számjegy után helyet foglalhatnak annak az értékét emelik, de ők helyet foglalni se tudtak a számjegy mellett: álláspontjuk- és véleményükkal mindig «másutt» voltak.

Teljesen fölösleges volt tehát a királyra ráfogni, mintha valami saját külön egyéni izlését kívánta volna Tisza István kinevezésével kielégíteni vagy épen a nemzet érzelmeivel szemben akarta volna hatalmát érvényesíteni. Annál fölöslegesebb volt, mert nem is volt igaz.

A király a legalkotmányosabb érzéssel és akarattal azt a politikai vezéralakot nevezte ki kormányelnökké, a kit a kormánypárt és az ellenzék munkájának évtizedes kölcsönhatása erre a vezérszerepre olyan politikussá nevelt, a minővé lett, és a kit úgy a párt, mint ellenzéke leginkább megérdemelt.

Mert, ha Tisza Istvánt a szereplése kezdetén általában nem is fogadták oly rokonszenvvel, mint a hogy elődeit rendszerint fogadni szokták volt, ez inkább az ő zárkózott rideg egyéniségének volt tulajdonítható, nem pedig a politikájának. És eleinte az ellenszenv sem volt iránta oly nagy, hogy abból a később bekövetkezett elkeseredett hangulatra következtetni lehetett volna.

Köztudomásu, hogy az ellenzék még bizonyos békülékenységgel közeledni is próbált Tiszához, és kétségtelen, hogy Tisza, ha akart volna az ellenzék engedékenységből és a saját pártja szeszélyétől folyton függő és azokkal szemben mindig megalkuvásra utalt politikát folytatni, talán hosszabb «uralomra» is számíthatott volna, mint a közvetlen elődei.

De az ő természetével, gondolkodásmódjával és jellemével az ilyen politika nem fért össze.

Tudta-e, hogy a politikájával azt a pártot, a melyre támaszkodnia kellett volna, de már nem támaszkodhatott, szét fogja robbantani, ez a kérdés az országot most már nem érdekelheti.

Annyi bizonyos, hogy a politikai viszonyok úgy, a hogy akkor állottak, továbbra nem maradhattak. Az országnak gyökeres, mélyreható változásokra volt szüksége és ezek a változások sem hatásos parlamenti szónoklatok, sem megalkuvások útján nem voltak elérhetők.

Tisza István kormányrajutásában, működése és bukásában nem azok az apró eselszövények, ravaszságok és furfangok érvényesültek, a melyek az előbbi kormányok sorsában mindig annyira elhatározó befolyásra jutottak, hogy mellettük a legfontosabb állami érdekek is háttérbe szorultak.

Tisza István ellen nem lehetett kétszínűséggel intrikálni. Az ő harcmodora igen gyorsan felismerhetővé tette azokat, a kik nem egész határozottsággal és nem harczra-készen állottak mellette.

És ő ezeket kiméretlenül eltávolította maga mellől, és a ki nem távozott eléggé, azt szembe állította magával.

Akkor a harczot mindenkinek nyíltan kellett megvívnia. Ember ember ellen küzdött, az igaz meggyőződés fegyverzetével, a melylyel a küzdő, az ellentállók sorában utat vághat magának előre, halálos sebeket is oszthat, de a mely a küzdő hátát nem védi.

Annak a küzdelemnek sok a súlyos sebesültje és a sebek még ma sem hegedtek be mind.

Ma még nem is lehet arról a küzdelemről a nélkül beszélni, hogy olyan sebeket is, a melyek az ország érdekében is gyógyítást igénylenek és talán már hegedésnek indultak, újra fel ne szaggassunk.

Annak a küzdelemnek az értékét, az összes politikai viszonyokra kibató horderejét részreahajlatlanul és igazságosan mérlegelni egy későbbi kornak lesz feladata. De azt az

elégtételt, a melylyel az alkotmányos fejedelemnek és az ország higgadtabb közvéleményének tartozott, teljes mértékben és a leggavalérabb felfogással megadta Tisza István már annak idején azzal, hogy kormányzásának rövid ideje alatt, mindig szinte tüntetőleg kerülte azt, a mit ellenfeleiben elítélendőnek tartott és nyíltan mondott is: *az ócsó népszerűséget*, és ezen az egyéni érdek szempontjából ugyan hasznos, de a közérdek szempontjából annál elítélendőbb, mert tulságosan kelendő és a hamisítványoktól soha meg nem különböztethető politikai árucikk nélkül, becsületes, tiszta fegyverekkel küzdve, bátran állott ki a nemzet ítéllete elé az ő politikájával.

Annyira meg volt győződve a politikája igazáról, — és céljainak tisztasága annyira minden kétségen felül állanak, oly világosan helyesek, hogy a mikor azok elérésére törekszik, a mikor politikájának érvényesítésében a legfontosabb lépésről, a választó polgárok bizalmának megnyilatkoztatásáról van szó, mindent, a mi a kérdés lényegéről a figyelmet elterelhetné, feleslegesnek talál és elítélendőnek tart.

Igy czáfol rá tényekkel azokra, a kik az ő alkotmányos érzését kétségbe vonták és az ő kinevezésének okaiban, pártpolitikai elvakultságból, még a király alkotmányos érzését is tagadásba venni igyekeztek.

Az 1905. évi választás és az eredményének okai.

Az ellenzék azoknak a választásoknak az eredményét, a melyek Tisza István és a szabadelvű párt bukását okozták, különösen ezelőtt mindig úgy tüntette fel, mint a függetlenségi és 48-as párt politikájának nagy diadalát a 67-es alapon álló pártok fölött.

Azóta bebizonyosodott, hogy az akkor egymással szembeállított politikai tábor elvei között voltaképen nincs is lényeges különbség, és a mennyiben akkor, a mikor a két táborba tartozó embereket még lehetett egymással szembe állítani, valami elvbeli különbséget lehetett (és nem az ország-, de a a politikusok érdekében kellett) a politikai nézeteik között kimutatni, hát arról épen az állítólag győzelmes függetlenségi párt mondott le, nem pedig az, a mely a választásnál kisebbségben maradt.

A legrégebb, az ugynevezett mamelukokból állott 67-es párt is politikájának alapjául tekintette az 1723 : I. és II. t.-cikkeken kívül az 1848 : III. t.-cikket és az ezekkel szerves kapcsolatban lévő összes 1848. évi törvényeket is. Ez az elv jut kifejezésre az összes 67-es alkotásokban.

Kezdetől fogva csupán abban volt az eltérés a szabadelvű párt és az ellenzéke között, hogy a szabadelvű párt mindaddig, a mig valamely kényszerítő változás be nem következik, azt is elegendőnek tartotta az ország békés és nyugalmas fejlődésére, hogy függetlenségét a törvények elvben biztosítják, és mielőtt a kényszerítő okok bekövetkeznének, még beszélni sem akart a gyakorlatban való

függetlenítésről, addig a *mérsékelt* ellenzék fokozatosan megvalósítani kívánta az ország függetlenítését; a *szélső* ellenzék pedig fokozatot sem akart, hanem az egész kiegyezést elvetendőnek tartotta, és azt kívánta, hogy az ország politikailag egészen, úgy gazdaságilag, mint katonailag is, teljesen függetleníttessék.

Később, mert az Ausztriával való *tartós közösséget az ellenzék úgy tüntette fel, mintha abban a magyar nemzet faji tulajdonságait fenyegetné veszedelem, és erről az oldalról a kormányt és pártját mindig élesebb támadásoknak tette ki*, a 67-es pártok *ebben a tényben a viszonyok oly változását látták, a melyek indokoltak mutatták, hogy az országnak függetlenségéhez való kétségtelen és soha meg nem támadható jogát minden alkalommal, a mely erre kínálkozik, élesebben mint ezelőtt történt, kidomborítsák.*

A kormánypartot — ez különösen fontos — erre az eljárásra, a melyet nem lehet álláspontja megváltoztatásának, hanem inkább álláspontja természetes következményének mondani, talán sohasem kényszerítette valamely az országos politikán kívül eső tényező, vagy legalább soha sem észrevehető módon, hanem egyedül és csakis az ország általános érdeke, a melynek mérlegelésénél az ellenzék álláspontjára különös figyelmet fordított.

És a mikor erre az álláspontra jutott, már nem volt közötté és az ellenzéke között, a melynek mérsékelt árnyalata időközileg megszűnt, más különbség csak az, hogy az ellenzék az Ausztriától való különválást haladéktalanul foganatosítani akarta, a kormánypart ellenben csak olyan előkészítő munkálatokat akart foganatosítani, a melyek lehetővé tegyék, hogy — ha kell — a különválás minden nagyobb rázkódtatás nélkül azonnal foganatosítható legyen.

Sőt Széll Kálmán idejében, az ő nyilatkozatai után, a két ellenséges politikai tábor között fennálló egész különbség annyira összezsugorodott, hogy azt egy ősmameluknak az a tréfás észrevétele jellemezte talán legtalálóbban, a mely szerint «Széll Kálmán nem akar nagy dobbal verebet fogni, a negyvennyolczasok ellenben — nem akarnak verebet fogni».

Ma már kétségtelen, hogy ha az ellenzéknek olyan komoly követelése lett volna a *haladéktalan* különválás, mint a minő komolyan és határozottan azt a sajtója és vezető emberei mindig hangoztatták, akkor most a közvélemény a kiegyezés megkötésébe nem nyugodnék bele oly készséggel és simán, mint a hogy — ma már meg lehet állapítani — az országos érdekek nagy előnyére megnyugszik.

Nem áll tehát, hogy az 1895. évi választások eredményének oka a függetlenségi és negyvennyolczas párt eszméinek térfoglalásában rejlett volna, ellenben bizonyos, hogy épen úgy, mint a hogy a korábbi kormánybukások forrása a közélet romlásából fakadt, úgy ennek a választásnak az eredménye is azoknak a közéleti viszonyoknak a megnyilvánulása volt, a melyek a nemzet millenniumi mámorának voltak a közvetlen következményei és a melyek az azután következett obstrukciós és ex-lexes időben tovább mérgesedtek.

A komoly politikai elvekkel kiküzdendő célok helyébe már évek óta mindig a legmerevebb egyéni érdekek léptek a parlamenti életben előterbe és a politikai elvek harcza mindinkább a napi sajtó munkakörébe kezdett kiszorulni. Itt azután az ellentétek annál tulzottabb mértékben kerestek érvényesülést. Átragadtak egyes társadalmi körökre, a hol természetesen szintén elkallódtak az elvek és csupán apróbb érdekárnyalatok szerint alakuló klikkek képződését, a társadalmi élet széttagozódását okozták.

Ennek volt egyik ép oly erkölcstelen mint káros, de közismert következménye, hogy a kormányon lévő párt tagjai közül is sokan évek óta mindig reményteljes örömmel láthatták a gyakori kormányváltást, és a közönség nyíltan beszélt egyesekről, de mindig nem csekély számban levőkről, a kik ilyen örömmel várták, hogy a megüresedő miniszteri és államtitkári állások betöltésénél a sor ő reájuk fog kerülni. Ezek a köztudatban rövid idő alatt typossá fejlődnek. A néphumor ezt a tyпуст az «önjelöltek»-nek nevezi el, és a közvélemény csodálatosképen nem is ítéli el őket valami komolyan, sőt bizonyos értelemben méltányolja is, a kik így minden pirulás nélkül szerepet is vihetnek a forumon.

Nagyobb baj egyetlenegy önjelöltet se ért soha és legfeljebb titokban bánthatott egyeseket némely maliciózus észrevétel, a minőt pl. az ellenzéki körök indítottak utnak, a mely azonban nemcsak az önjelölteket, de általában a szabadelvű párt összes tagjait Napoleon azon közkatonáihoz hasonlította, a kik a hadvezéri botot a tarsolyukban hordták ugyan, de még csak a káplárságig se tudták felvinni. Mire egy cynikus szabadelvű párti azzal felelt, hogy «ez a világ rendje, mert viszont voltak és lesznek is mindig olyan vezérek, a kiknek a közlegényi panganétja is csak a tarsolyában van elrejtve».

Kétségtelen ismervei ezek a politikai züllésnek, a mely nem szoritkozott csupán a pártok beléletére, hanem elszomorító módon nyilvánult az egész országban szerte mindenütt.

Mintha az emberek egész gondolkodása és érzése oda változott volna, hogy csakis a legegényibb önző célok és a legközvetlenebb pillanatnyi előnyök felfogására birjanak képességgel: senki sem érdeklődött olyan ügyek iránt, a melyekkel az állam és a társadalom általános közös érdekében és talán a későbbi jövőre is kiható előrelátással kellett volna foglalkoznia, ellenben szinte lázas sietséggel kapott mindenben, a mivel bár legfelületesebb, de gyors eredményt lehetett elérni.

Természetes, hogy a politikai közéletnek ezzel az elaljasodásával együtt oly fokú hipokrizis is kapott lábra, a minő azelőtt alig volt ismeretes.

Azok a törvényhozási munkálatok, a melyeket ez a korszak végzett és a mód, a hogyan végezte, igen híven tükröztetik vissza az akkori állapotokat.

A szesz és szeszese italok, valamint a czukor fogyasztási adójáról, a hazai ipar állami segélyezéséről,

a vám és kereskedelmi viszonyok rendezéséről,

a jegybank szabadalmának meghosszabbításáról szóló törvények megannyi mélyen az ország gazdasági érdekeibe beható horderejűek, a melyek e mellett a magyar politikai világ által mindig előszeretettel tárgyalt közjogi jelentőséggel is birnak.

Ezeket (a melyek egy-egy szakaszához hasonlókat most a jelenlegi kormánypárt és sajtója, mint óriási vivmányokat tüntet fel) az akkori parlament oly közönbösen fogadta, hogy szinte tárgyalásra érdemeseknek is alig találta.

Ellenben némely foltozó munkákat elismeréssel honorál, a minők pl. a kuriai bíráskodásról szóló törvény és a gazdasági munkások jogviszonyait szabályozó törvény — vagy a kormánynak ugynevezett telepítési akciója és a gazdasági munkássztrájkok megszüntetésére szervezett apparatusa — a melyek mindenike szembeötlő módon magán viseli, szinte hirdeti az alapelveiben rejlő azt a nagy hibát, hogy az orvoslandó bajoknak okát, forrását még csak keresni sem igyekezik, hanem kizárólag csak a feltünőbb és kellemetlenebb tüneteket kívánja enyhíteni.

És a míg a kevés jelentéktelenség között néhány kivételesen jobb érzésű politikusnak sikerül a hivatalok közreműködésével, a többiek általános részvétlensége közepette, valami jót is alkotni, addig néhány léha gondolkodásu benfentes talán csupa népszerűség-hajhászásból és a kétes hiteli jólérsétség fitogtatásának vágyából, oly eszméket terjeszt a nép között, a melyek ezelőtt a hű és lojális magyar ember lelkének idegenek voltak, a melyek ellen józan gondolkodása és becsületes érzése mindig fellázadt.

Jellemző az uralkodó korszakra, hogy abban az időben mily könnyen talált hitelre némely, a dinasztia ellen izgató eszme a magyar nép köreibben is.

A német császár budavári emlékezetes toasztját akkor, a mikor az elmondott, a magyar nép ószinte, és kissé talán naiv, de becsületes lelkesedéssel vette tudomásul.

Később, osztrák részről azt az abszurd híresztelést kezdték titokban portálni, hogy a német császár beszéde tulajdonképen konkolyhintés céljából mondatott el a 67-es kiegyezés dus magyar termésének megrontása végett.

Mikor azután egy másik híresztelésből arról értesültünk, hogy a német császár egyik fia magyarul tanul, mindjárt akadtak, a kik a Habsburg és Hohenzollern uralkodó családok magyar érzelme között abszurd összehasonlításokat tettek,

azokhoz a legvadabb kombinációkat fűzték, bizonyos eshetőségekről és következményeiről tárgyaltak nyíltan, és ezeket a tárgyalásokat aránylag kevés ember találta megbotránkoztatónak, a kik mertek is megbotránkozásuknak kifejezést adni, mindig csak azzal a veszedelemmel tehették, hogy becsületes magyar érzelmüket hazafiságuknak tisztaságát vonták kétségbe egy-két szájas honmentő.

Hogy a dinasztia elleni hangulatsinálásnak, mint olyan fegyvernek használatát, a mely pártpolitikai czélokra jól beválik, csak az osztrákoktól tanultuk el, hogy azzal a hangulatsinással a magyar ellenzék néhány meggondolatlan tagja egyszerűen az osztrák «los von Rom» néven ismert áramlatot másolta le nálunk — rosszul, ez csak kevésbé vigasztaló.

Ez, legjobb esetben is csak azt bizonyítja, hogy a tulajdonságos leleményesség nem épen volt legnagyobb hibája az akkori ellenzékünknek, a mely már előbb a clericalismust, az agrarizmust és a nationalizmust is bizonyos sikerrel importálta át Ausztriából a többségi párt megbontása czéljából hozzánk (a sikert a Darányipolitika klasszikus példája bizonyítja), de a mellett váltig azt hirdette, hogy politikájának alapvonása és legfőbb czélja, hogy az országnak függetlenítését Ausztriával szemben kivívja.

Egy másik, igen jellemző tünetét is észlelhetjük az akkori magyar politikai életben, annak a befolyásnak, a melyet reá, léha, lelketlen és fenhéjjázó koronák szelleme gyakorolt. A mig ugyanis a legfontosabb belügyek elhanyagolását az az obstrukció ideje alatt az egész ország közömbösen nézi, rögtön nagy érdeklődést tud kelteni az uralkodóház családi politikájának legbelsőbb ügye is, mihelyt akad valaki, a ki a nemzet elé tálalja.

Ferencz Ferdinánd trónörökös házasságának ügyét kezdetben kellő diszkrétcióval csakis szigorú alkotmányjogi szak szempontból és csakis legkiválóbb tudósaink tárgyalták. Nemsokára akadtak azonban, a kik a Habsburg családi politikának ezt a mi részünkről tapintatos kiméletet érdemlő belső ügyét is alkalmasnak találták volna arra, hogy belőle ma-

guknak politikai tőkét kovácsoljanak. Pártjuk is akadt volna csakhamar és nem az ő igyekezetükön mult, hogy egyrészt talán egy-egy olyan általános emberi gyöngeséget, a melytől egészen a fejedelmi sarjak sem lehetnek mentesek, másrészt a nép hiszékenységét, pártpolitikai czélokra, illetőleg saját előnyükre ki nem használták.

Azok a többé-kevésbé burkolt felkinálkozások, a melyek abban az időben, hol az ellenzék, hol, sajnos, a kormánypárti körökből is az udvari politikában szereplőkhöz intézettek, aligha voltak alkalmasak annak a magyar lovagiasságnak a jó híre igazolására, a melynek ürügye alatt a felkinálkozások elkövetettek, de, sajnos, csak akkor szüntek meg, a mikor (mert «a selmát megfizettük, de kezet nem fognak vele») határozott visszautasításban részesültek.

Hogy a közélet ilyen viszonyai között, az a politika, a mely Tisza István nem alkuvó gondolkodásmódjának karakterét viselte magán, népszerűségre nem tarthatott igényt, ez természetes.

Népszerűvé az ilyen politika más viszonyok között sem lehetett volna soha.

Mindazáltal az 1905. évi választások sorsára döntő hatással a Tisza István politikájának népszerűtlensége épen úgy nem volt, mint a hogy nem volt a 48-as eszmék állítólagos térfoglalásának sem.

Kétségtelen, hogy valami hatással volt arra a választásra a dekadens korszakban kívül a Tisza István politikájának népszerűtlensége is, valamint a köznépfelzárkózott osztrák gyűlölete, és az ebből táplálkozó, ugynevezett 48-as érzelmek hangosabb megnyilatkozása is. De a kik kissé közelebbről figyelték a dolgokat, már akkor is láthatták, ma a legtávolabbról szemlélő is tisztában lehet vele, hogy a döntő szerepet az 1905. évi választás eredményében annak a taktikának kell tulajdonítani, a melylyel a választások ügyét az ellenzék vezetni tudta.

Mindenki tudja, hogy az országban az állami, vármegyei és községi tisztviselők és hivatalnokok szavazatainak száma mily nagy arányban szerepel a választások összes szavaza-

tainak számában. Némely választásnál a tisztviselők és hivatalnokok szavazata már egyszerűen azoknak a többi szavazatokhoz való számaránya folytán és az eredményre nézve döntő jelentőséggel bír. Ha hozzá vesszük a tisztviselők és hivatalnokok politikai viselkedésének azt a *morális hatását is*, a melyet különösen a vidéken, az alsóbb intelligenciával bíró választók nagy részének politikai pártállására akaratlanul is gyakorol, tuzás nélkül állíthatjuk, hogy a választó kerületek igen jelentékeny részében, a tisztviselők politikai szereplésének a választások eredményére döntő befolyása van.

Ezt a befolyást az 1905. évi választások idejére sikerült az ellenzéknek az előző évek gyakorlata közben szerzett nagy kormánybuktató routine-jével és taktikájával első sorban is egészen a maga részére kisajátítani.

A tisztviselők között évek óta szitotta, terjesztette az elégedetlenséget. Rokonszenvet mutatott minden oly mozgalom iránt, a mely a kormánynak kellemetlen volt, és sorok között elhallgatott (néha azonban elég világosan ki is mondott) barátságos biztatásokat intézgetett hozzájuk, a melyekből azt lehetett megérteni, hogy könnyebb szolgálatot és a régóta vajudó, de mindig csak foltozgatással elintézett fizetésrendezés révén több fizetést remélhet a hivatalnoksereg, ha az ellenzék férfiai fogják a kormányzati ügyeket vezetni.

A vasuti hivatalnokokat sikerült így sztrájkba is vinni, de elégedetlenek voltak a közoktatástígy összes alkalmazottai, tanárok és tanítók valamennyien, a vármegyei tisztviselők is, és az igazságszolgáltatás különféle hivatalainak személyzete is.

A miniszteriumok közvetlen hatásköre alatt álló tisztviselők hangulata így csaknem általánosságban a miniszterek, a kormány ellen volt hangolva.

Betetőzte ezt az 1899: XV. t.-cz., a melynek az volna a célja, hogy az országgyűlési képviselőválasztásokon, a választók politikai pártállását minden idegen befolyástól megőrizze, — tudvalevőleg azonban ezt a célt el nem éri, hanem egyrészt a pénz befolyását a fuvardijak, a zászló és jelvény

költségek, az etetés és itatás megengedése által úgy szólván szankcionálja, másrészt a «beszéddel», és bizonyos határokig meg is engedett ígéretek és izgatásokkal való befolyásolás ellenében kevesebb védelmet nyújt, a védelemre nagyon rá szorult népek, mint a mennyi védelemben az eddig részeshető volt. Mert bár az a 27 pont, a melyben a választás érvénytelenségének feltételeit a törvény megszabja, a demagógiának teoriában eléggé gátat vethetne, mégis tapasztalás szerint az első, ezen törvény védelme alatt lefolyt választásoknál szinte hatástalan maradt, és a legtöbb törvényellenességről a hatósági közegek még csak tudomást sem szerezhettek. De megtörtént, hogy a hol tudomást is szereztek róla, nem léptek fel eléggé szigoruan, mert a törvény oly minucziózus megkülönböztetéseket követel meg, a választási mozgalmakba a közrend és erkölcs nevében beavatkozó tisztviselőtől, a mely distinkciók a gyakorlatban sokszor meg sem tehetők, és a fegyelmi felelősség alatt álló tisztviselő inkább észrevétlenül hagyja a dolgokat, semhogy önmagát esetleg a legsúlyosabb vádaknak tegye ki.

Ez a törvény a vármegyei, a városi és községi tisztviselők és hivatalnokokat állította olyan helyre, a honnan tuzás nélkül lehet állítani, hogy működésük, az akkori viszonyok között szinte kizárólag csak a *kormány ellen* érvényesülhetett, vagy sehogy.

Nem szabad ugyanis megfeledeznünk arról, hogy annak idején ezt a törvényczikket az ellenzéknek az a folyton hangoztatott panasza hozta létre, hogy a választópolgárokat a tisztviselők a kormánypárt mellett való szavazásra befolyásolják, és hogy azt ennek folytán a hatása alatt megtartott első választás idejében még mindenki úgy tekintette, mint a felpanaszolt *kormánypárti «terror» megszüntetésére tett intézkedést*. A minek természetes következménye az volt, hogy csak a legerősebb juditiummal bíró akaratérs és energikus tisztviselők nem estek bele abba a hibába, hogy tulságosan elnézők voltak a kormány ellen izgató olyan kortesbeszédekkel szemben, a melyek elmondását különben a büntető törvény alapján is tiltaniok kellett volna.

Ha hozzá vesszük mindezekhez még azt a nagy erőfeszítést és ügyes taktikát, a melylyel az ellenzék Kossuth Ferencz és Andrássy Gyula nevét, Apponyi ékesszólását és Darányinak évek óta a kormánypárt segélyével kinesterkedett népszerűségét a kormány ellen kijátszani, és a magyar nemzet hevülékenységét a maga czéljaira azzal kihasználni tudta, hogy Tisza Istvánt a haza ellen fondorkodó árulónak jellemezte és az összes választóknak hazafias kötelességévé tette, hogy a kormány ellen szavazzanak: igazoltan áll előttünk az, a mit az 1905. évi választások eredményének okáról mondtunk.

Egy száz emberrel sem volt több az országban, mint azelőtt, olyan, a ki az önálló magyar hadsereg szervezése, a magyar vámsorompók felállítása és az önálló magyar jegybank létesítése kérdésében józan észszel követelte volna, hogy az ország elhamarkodva önnönmagát mielőbb guzsba kösse. És csakis a választás technikájában az ellenzék részéről kifejtett nagyobb ügyesség, és ebben különösen az a taktika, a melylyel egyrészt a tisztviselőket jó előre a kormány ellen megnyerniök, — másrészt mindenkit hazaárulónak kikiáltatniök sikerült, a ki a kormány mellett mert állást foglalni, — ez volt az 1905. évi választások ismert eredményében a döntő tényező.

A tisztviselők helyzete a pártpolitikai küzdelmekben és a hivatali eskü.

A tisztviselőknek az 1905. évi választások mozgalmáiban való helyzetéről és az ellenzék viselkedéséről a tisztviselőkkel szemben, érdemes most utólag egy kissé elmélkednünk.

Ebben a dologban ugyanis nem válik be a költő szava: «a mi elmúlt, többé vissza nem jó» . . . . . és a kik akkor nagyon mondták, most nem igen ismétlik, hogy: «fiaim, csak énekeljete!»

A nagy Kossuth név örököse és Apponyi Albert, a volt házelnök és büvös szavu szónok összes párthiveikkel ugyanis azt hirdették akkor az országban, hogy *a ki a hazáját szereti, a ki önző célból el nem adta a lelkét a hazaáruló kormánynak, az tartsa kötelességének, hogy a kormány ellen szavazzon.*

Gondolt-e akkor bárki is az 1899 : XV. t.-cz. 3. §-ának 2. és 3. pontjára?

Jutott-e eszébe csak egy embernek is, hogy Kossuth, Apponyi és követőik, ezzel mindazoknak, a kik ő reájuk, az ő jelöltjeikre fognak szavazni, azért, hogy ezt legyenek, illetőleg azért, hogy az ellenjelöltre ne szavazzanak, *a legértékesebb előnyt ígérték oda, a melyet a honpolgár egyáltalán élvezhet: polgártársainak becsülését és jó véleményét?*

És szóvá tette-e bárki is, hogy őt az ellenzék részéről naponta felhangzott ezen állítások *oly előny elvonásával fenyegették meg, a melyet jogosan bír: polgártársainak osztatlan tiszteletétől, attól a köteles tiszteletől, a melyet politikai párt-*

állására való tekintet nélkül minden ember, embertársától jogosan követelhet.

Bizonyára: ha gondolt is ezekre, ha szóvá is tette, csak bizalmas körben merete tenni. A *közhangulatot*, mielőtt a higgadt *közvélemény* észrevehette volna, annyira magához ragadta az ellenzék, hogy azután már az a kevés ember, a kit a mámor el nem kapott, alig mert az áramlattal szembe helyezkedni, vagy legalább is oly kellemetlenek találta azt, hogy inkább félreállott. *A hazaárulással való fenyegetést és a honmentőnek járó babérok ígéretését* Kossuth és Apponyi így az ország tapsai között törvény ellenére, de szabadon gyakorolhatták.

Azt hisszük, hogy ha most választások folynának és valaki szószerint ugyanazokat a beszédeket mondaná el, a melyeket annak idején Kossuth, Apponyi és híveik mondtak és ha a mostani ellenzéki sajtó ugyanazokat a cikket közölné, a melyekkel az akkori ellenzéki sajtó izgatott a kormány ellen, akkor most az ügyészség kormányrendelet nélkül is, csupa kényszerűségből, önként és egészen éjjeli, vagy inkább talán éjjel-nappal is dolgozó ügyészséggé alakulna át, annyira megszaporodna a teendője . . .

És Kossuth és Apponyi követőikkel, illetőleg a sajtójuk útján, akkor különösen épen az *állami és vármegyei tisztviselőknek* beszéltek igen sokat arról, hogy a hazának minden egyéb tekinteteken felül álló szeretete mennyire megköveteli tőlük, hogy leküzdve magukban mindazokat az érveket és érzelmeket, a melyek talán arra készítenék őket, hogy a kormány politikáját támogassák, habozás nélkül és a leghatározottabban az ellenzékkel szavazzanak, sőt hogy egyébként is mindent megtegyenek arra, hogy a kormány megbuktatásában az ellenzéknek segítségére lehessenek.

Nem csak ők maguk és pártjuk hirdette ezt szóval és betűvel, programbeszédekben és a sajtójuk útján, de szövetkeztek erre, a bevallottan, csakis a kormánybuktató célú agitációra az összes többi kormányellenes pártokkal is, tekintet nélkül arra, hogy egyébként azokat, elvi kérdésekben, igen lényeges különbségek választják el tőlük.

És hathatós, az eredményre nézve szinte döntő erejű támogatást nyertek mindazon politikusok viselkedésében is, pedig szép számmal voltak, a kik eddig mindig a kormányt támogatták, most azonban, bár politikai nézeteiket meg nem változtatták, mégis a kormány ellen fordultak, élükön Andrássy Gyulával és Darányival.

Ez megtántoríthatta a legönállóbb gondolkodású tisztviselőt is.

Hiszen azelőtt még a legelkeseredettebb és a fegyverekre legkevésbé kényes pártemberek is, mindig bizonyos tartózkodással, hogy úgy mondjuk csak keztyűs kézzel mertek a köztisztviselők politikai pártállásához és az ezekből folyó ténykedéseikhez hozzányulni.

A legtöbb, a mit e tekintetben még a legelszántabb, afféle kortes politikusok is magoknak megengedtek, csak arra szorítkozott, hogy az alárendelt tisztviselők politikai függetlenségét a főnökök, esetleges illetéktelen befolyása ellenében megvédelmezni igyekeztek. A komolyabb, higgadtabb emberek általában, úgy az *előkelőbb politikusok*, mint a *számottevő hivatalfőnökök* is óvakodtak attól, hogy a tisztviselőket akár a kormány mellett, akár a kormány ellen való szavazásra erőltessék.

És ha mint kivételes eset elő is fordult, hogy egy-egy olyan hivatali előjáró, a ki talán, mert kötelességei teljesítésében gyenge volt, az alárendelt hivatalnokok politikai pártállásának befolyásolásával akart magának érdemeket szerezni, vagy más oldalról egy-egy gyengébb ellenzéki alak olcsó népszerűsége igyekezett szert tenni azzal, hogy valamely sporadikus eset általánosításával magát az elnyomott tisztviselők hivatalan prókátorául tolta fel, azért általánosságban és egészben *a közvélemény tiszteletben tartotta a hivatalnokok és tisztviselők különleges helyzetét minden politikai kérdésben.*

Mert kétségtelen, hogy a köztisztviselők helyzete politikai téren egész más szempontokból ítélendő meg, mint a többi választó polgároké.

Minden állami és vármegyei hivatalnok és tisztviselő esküt tesz arra, hogy a királyhoz hű lesz, és ha a király-

hűség fogalma nincs is a szolgálati szabályzatokban az érdekelteknek eléggé megmagyarázva (még szolgálati szabályzata sincs minden hivatalnak), annyit mégis minden esküt tett ember érez, hogy az az eskü őt első sorban *arra kötelezi, hogy a király tetteit, intézkedéseit, rendeleteit és szavait, valamint a király nevében vagy az ő megbízásából tett intézkedéseket is bírálata nélkül feltétlenül tiszteletben tartsa és elfogadja*, illetőleg végrehajtsa vagy végrehajtassa.

A legtöbb tisztviselő, ezen esküjéből folyólag, politikai kérdésekben úgy gondolkodik, hogy neki leghelyesebb a pártpolitika részletkérdéseivel semmit sem törődni és fentartás nélkül, de mindig bizonyos discretióval a kormánypolitikát támogatni. Mert a miniszterek, a kik a kormánypolitikát vezetik, csak felerészben szerepelnek úgy, mint a választóközönség bizalmának letéteményesei, és olyan szolgálói az állami érdekeknek, a kiket minden választó, tehát a tisztviselő is, bírálata alá vehet. Felerészben a miniszterek egyenesen a király politikai akaratának felelős képviselői is. A tisztviselőt tehát részben, sőt tisztviselői minőségében egészen is, már a királyhűségre tett esküje is arra kötelezi, hogy a miniszter politikáját *bírálata nélkül* elfogadja és azt támogassa.

Az eskünek ez a szerepe, a lelkiismeretes és a polgártársai jóvéleményére sulyt helyező köztisztviselőnek politikai helyzetét igen közelről érinti.

Csak nagyon kevés olyan tisztviselő van, a ki a saját személyében a *hivatalnoki minőséget a politikailag független állampolgári minőségtől* egész következetességgel és kifogástalanul külön választani képes volna. Már csak a polgártársak ítéletére való tekintetből is sulyos feladat, jóformán két egészen különálló egyéni életet folytatni, és a hivatalos életben köteleességszerűleg a kormánypolitikát támogatni, a magánéletben pedig, mint független állampolgár a kormány ellen agitálni.

A ki képes is erre, annak is nagyon megnehezíti a helyzetét az a tudat, hogy az ilyen politikai szereplés a távolabbról ítélő nagy közönség szemében igen *megbizhatatlannak*, kétszínűnek és kevés értékűnek látszik, a hivatalos életben

pedig a legfelszegebb helyzetbe hozhatja az így szereplő tisztviselőt.

Mert mindenki tudja, hogy a tisztviselő a miniszter minden hivatalos rendeletét teljesíteni köteles, még olyan ügyekben is, a melyekért a *felelősség első fokban a tisztviselőt terheli*, és a melyekben esetleg magasabb szakképzettséggel is bír, mint a miniszter.

Ha a miniszter valamely intézkedését az annak végrehajtására utasított tisztviselő tévesnek, károsnak vagy sérelmesnek tartja, legfeljebb annyit tehet, hogy kifogásait vagy észrevételeit jelentés alakjában közvetve vagy közvetlenül *egyszer* a miniszter tudomására juttatja. Ha a miniszter ennek daczára fentartja az intézkedést, a tisztviselő nem tehet mást, mint: *vagy lemond a tisztviselői állásáról, vagy meggyőződése ellenére is végrehajtsa a szerinte rossz intézkedést.*

Ezt úgy a miniszteri felelősség érintetlensége, mint a szükséges hivatali rend és fegyelem föltétlenül így kívánja.

Am mekkora következetlenségbe esik a tisztviselő, ha általában tudja és elismerve a miniszteri intézkedéseknek *ezt* a jelentőségét, mégis a *politikai* ügyekben felülbírálja a minisztert, és ellene állást is foglal, holott ezekben az ügyekben csakis a *miniszter a felelős szakértő*, és azokban a tisztviselőt soha semmiféle felelősség se terhelheti.

Ezelőtt a legtöbb tisztviselő nem is tette ki magát az ily következetlenség vádjának és inkább csak kivételesen fordult elő, hogy a királyhűségre esküt tett tisztviselők, különösen a közigazgatási ügyek végrehajtásával foglalkozó tisztviselők közül egyik-másik a kormány politikájával szemben foglalt állást.

A kik tették, tulnyomó részben (tisztelet a kivételeknek) a tisztviselők ama gyengébb fajtájából kerültek ki, a mely a köteleességteljesítés terén a komoly és szorgalmas elemmel nem tud lépést tartani. Ezek — ismét tisztelet a kivételeknek — többnyire arra számítanak, hogy az ellenzéki körökben az ő gyengeségüket még nem ismerik, és hozsannával fogadják őket, mint olyanokat, a kik «a többi tisztviselőknél függetlenebbek és szilárdabb jelleműek». Végső esetre pedig

az sem megvetendő gondolatnak tetszik ó előttük, hogy a hivatalbeli elmaradottságukat úgy lehet feltüntetniük, mintha az politikai függetlenségük miatt szenvedett vértanúság volna.

A ritkább esetek közé tartozik, hogy egy-egy igazán egészen kiváló jellemes és genialis eszű tisztviselő a hivatalos kötelességek kifogástalan ellátása mellett arra is elegendő időt találjon, hogy a politikai kérdésekkel egész behatóan foglalkozzék, és a legritkább eset, hogy e közben oly politikai kérdésre akadjon, a melyet ellenzéki álláspontból a siker nagyobb reményével tárgyalhatna, mint valamely, a politikai többségnek rokonszenvesebb más álláspontból.

Az ily genialis emberek tehetségét azonban a hivatalos élet szűk keretei amugy is csakhamar olyan akadályokkal veszik körül, a melyek között az elhelyezkedni sohasem tud, az ilyen tehetségek a saját szárnyaikon is csakhamar felül-emelkednek minden korlátokon. Ezeknek semmiféle kívülről jövő agitáló impulsusra nincs szükségük.

Amazokkal, sem a hivatal, sem a többség politikájára nem veszt.

Tapasztalati tény, — a mely mélyen fekvő és erős erkölcsi alapokon nyugszik — hogy a politikai elveiben könnyen befolyásolható vagy a politikai pártállásuk segítségével egyéni érdekeiket kereső emberek általában, és különösen az ilyen tisztviselők, semmiféle nagyszabású jó ügynek megbízható módon hasznára lenni egyáltalán nem tudnak, és hogy mindazok, a kik magasabb célok érdekében jó szolgálatokra képesek, ezeket a szolgálatokat belső ösztönből folyólag, szinte lelki szükségletük kielégítéseképpen sokkal jobban teljesítik, mint bármiféle idegen befolyásra.

Ezért maradt a közzelfogásban a tisztviselők politikai helyzetének megítélése egész 1905-ig minden nagyobb külső támadástól megkímélve.

Mikor 1905-ben Kossuth Ferencz, Apponyi, Andrássy és Darányi oly minden fentartás nélkül, nyíltan és szinte erőszakkal megváltoztatták ezt a kiméletet, és hazafias kötelességévé tették a tisztviselőknek, hogy a kormány meg-

buktatására törekedjenek, ez méltán gondolkodóba ejthetett mindenkit.

Még az oly laikust is, a kinek minden politikai véleménye abban az egyetlen meggyőződésben jut kifejezésre, hogy Magyarország sokat tesz kockára, ha Ausztriával ellenséges viszonyba kerül, és csak jelentéktelen előnyökre nyer kilátást, — még az is kénytelen-kelletlen gyanakodni kezdett: hátha vannak oly, előtte eddig ismeretlen részletkérdései a nagy politikának, a melyek az ellenzéki és a kormánypartból kilépett vezérpolitikusok eljárását igazolják.

Talán nem oly szembeötlő a dolog, ha csak Kossuth Ferencz és Apponyi «dolgoztak» volna a tisztviselők és hivatalnokok felizgatására. Ezek az urak, a pártpolitikán felül álló, hivatalos esküvel sulyosított felelősséget soha ezelőtt nem érezték, bizonyára nem is tudták, hogy agitációjukkal igen sok, a lelkiismeretének nyugalmára kényes tisztviselőt, mily kínos dilemma elé állítottak. De ott vannak mellettük, és ha nem is mondják meg nyíltan, de tetteikkel igazolják, hogy egy véleményen vannak velük: Andrássy és Darányi is, a kik a hivatali eskü hatását a nem politizáló felelős tisztviselőre ismerik, és a kiket ezen felül talán a titkos tanácsosi eskü már akkor is kötelezett!...

Ha ezek az urak nem átallják politikájuk útján a tisztviselők ezreitől megkövetelni, hogy a *hazaszeretet* szent nevében tagadják meg, az ujonnan kinevezett főispánok elleni tüntetéssel, a királyi tekintély tiszteletét, és ha helyeslik, hogy a tisztviselők most a királyhűségre tett esküjüket lazábban fogják fel, mint ezt a saját lelkiismeretük szerint minden külső befolyástól menten tennék, akkor — így gondolkozhatott sok laikus — bizonyára sulyos, nagy okok készíthették őket erre. És ha a laikust ilyen gondolatok gyötörték, el lehet képzelni, hogy az eskü kötelme alatt állók minő lelki gyötrelmek között keresték azokat az okokat, a melyek a hazaszeretetet és királyhűséget az ő lelkiismeretükben egymással szembe tudták helyezni!...

És ezt a belső háborgást a későbbi következmények sem szüntették meg, sőt fokozták.

Köztudomásu, hogy az ellenzék az 1905-iki választások után nem tudott olyan politikai programot összeállítani, a minőt a király az ország érdekei szempontjából megnyugvással elfogadhatott volna.

És mégis, a mikor kényszerítésből, egy többségi párttal nem rendelkező kormányt azzal bizott meg, hogy átmenetileg vezesse az ügyeket, készítse elő az új képviselőválasztásokat és tegye lehetővé, hogy oly többségi párt kerüljön ki a választásokból, a melynek elfogadható programja alapján, az alkotmányosság szempontjából is kifogástalan kormány legyen alakítható, az ellenzék ezt a szándékot is meggyőztette.

Először a kormány parlamenti működését tette lehetetlenné, a királyt nyíltan az alkotmány megsértésével vádolta, azután pedig, a mikor a képviselőház, az alkalmazott erőszak megtorlásául erőszakkal oszlattatott fel, meghajolt ugyan az erőszakban kifejezésre jutott királyi tekintély előtt, nem folytatta az erőszak harczát az egyedül felelős kormányelnök ellen, hanem a küzdelemnek ezt a veszedelmesebb részét rábizta a nem politizálásra hivatott, a politikáért nem felelős vármegyékre.

Az ellenzéki urak törvénytelennek jelentették ki a parlament erőszakos feloszlását, de azért több országgyűlést nem tartottak.

Ellenben kijelentették, hogy a király kinevezési jogát senki se merje az ő hozzájárulásuk nélkül tiszteletben tartani, — és hazaárulónak mondták, sőt a népre való befolyásuk útján a közvélemény egy jelentékeny része által is hazaárulónak minősítették, még azokat a tisztviselőket is, a kik a királyi tekintélyt romboló ezen legujabbféle «köz munkában» nem elég határozottsággal és erélylyel vettek részt.

És most, az az állapot Magyarországon, hogy vannak tisztviselőink és hivatalnokaink, a kik esküt tettek arra, hogy a királyhoz hűek lesznek, de senki sem tudhatja, hogy ezt az esküt miért teszik le.

Mert ha joga van a tisztviselőnek ahhoz, hogy az esküt csak addig tartsa érvényesnek és magára nézve kötelező erővel bírónak, a meddig *ő maga* a királyi intézkedéseket és cselekedeteket alkotmányosaknak, helyeseknek ismeri el, — akkor egészen felesleges az eskü. Az eskünek ugyanis épen csak az a jelentősége és az az egyedüli jogosultsága, hogy *kétes esetekben* is, akkor, a mikor *magasabb közérdekek szolgálatában okvetlenül tenni* kell, de a *gondolkodás habozóvá* teheti az embereket, a *gondolkodás és az ítélkezés rovására* is, *kizárólag csak az eleve lekötött érzés, a lelkiismeret alapján kényszerítse az embereket a cselekvésre.*

Arra senkit sem kell esküvel kötelezni, hogy a mit maga is jónak, hasznosnak és megteendőnek itél, azt, ha még «muszáj» is, valóban meg is tegye.

Azt tehát nem lehet, nem szabad az esküvel kötelezett tisztviselőkre rábízni, hogy a kihez a hűségeskü őket köti: a magyar király tetteit *ők magok* bírálják fölül, vajjon azok alkotmányosak-e?

De még kevésbbé lehet *más embereknek* megengedni, hogy a királyi intézkedések alkotmányosságának a kérdését az *azok végrehajtására hivatott tisztviselők felelőségének rovására* tárgyalják.

Az alkotmányosság kérdése *politikai* ügy, a tisztviselők felelősége *adminisztrációs*. És a politikának az adminisztráció terén csak az lehet a feladata, hogy azt, a közügyek olyan kezelésére tegye képessé, a mely az állampolgárok életét, vagyonát és minden jogainak épségét a lehető legjobban biztosítsa.

Ha a politika erről a feladatáról lemond, sőt az adminisztráció embereit olyan tettekre utalja, a melyek a politika irányítására vannak befolyással, akkor azt teszi, a mit a hadvezér tenne, ha a hadvezetést rábizná egy közlegényre, és ő maga a közlegény kommandóására hallgatna.

Kossuth Ferencz, Apponyi, Andrássy és Darányi ma a király cselekedeteit alkotmányosaknak ismerik el, ma nem mondják a tisztviselőknak, hogy hazafias kötelességük a királyi kinevezésekkel szembe helyezkedni. De

1905-ben ezt mondták, vagy legalább tetteikkel igazolták, hogy az ő nevükben ekként szónokolók beszédeit helyeslik. És ki áll jót azért, hogy ha ismét kisebbségbe jutnak, ismét nem fogják-e a királyi ténykedéseket alkotmányelleneseknek mondani?

Hogy csak akkor mondják, ha igazán alkotmányellenes lesz?

Ezt egyik ember elfogadja, a másik nem. Mert hiszen, ha mindenki elfogadná, akkor a hűségesküvel már nem is a királyhoz való hűségre esketnők meg a tisztviselőinket, hanem talán a Kossuth-Apponyi és Andrássy-Darányi-hűségre . . . Apage!

És minő helyzete volna a magyarországi tisztviselőknél, ha állandósulna az a felfogás, hogy *egy-egy párt alkotmányjogi kifogásai esetében a tisztviselő inkább az alkotmányjogi kifogásokat, mint tiszti esküjét köteles szem előtt tartani!*

Nem állhat a hivatása magaslátán az a tisztviselő, a kinek a lelkiismerete megengedi, hogy ilyen dilemmába kerülve, az állásában is megmaradjon, de esküjét se tartsa meg, — sem az, a ki polgártársainak jó véleményére annyira kevés súlyt fektet, hogy hivatalához a hazaárulás vádjával is terhelten ragaszkodjék.

Az állampolgárok pedig, a folyton lelkiismereti kétség közé helyezett egyénekből álló tisztviselői karra életbiztonságuknak, vagyon- és jobbiztonságuknak védelmét nyugodtan reá nem bízhatják.

Nem lehet olyan rossz tákolmány a magyar alkotmány, a minőnek az akkori ellenzék feltüntette és a minőnek a mai kormánypárt egy része, multjának szomorú következményeké, még ma is feltüntetni kénytelen.

A magyar alkotmány nem türte, ezután sem engedheti meg, hogy állampolgárainak épen azt a részét, a mely minden munkáját és egész életét a közügyeknek szenteli, a politikai élet szeszélyes háborgása véttlenül és védettlenül hol a hazaárulás, hol az esküszegés gyanujába vagy épen büneibe sodorhassa.

Csak azt az alkotmányt el ne rontsa senki! A politikusok maradjanak meg a mellett, hogy egymást tiszteljék kölcsönösen hazaárulókul. Nekik nem árt és a hazának talán használni fog.

De a tisztviselői eskü szentsége előtt, amely alapja, létfeltétele és védőbástyája minden társadalmi rendnek, uraim: Vigyázz! Tisztelegj!

Néhány népszerű politikai jelszóról.

A mai politikai helyzetet, a nemzet vezető politikusainak két főirány felé törekvő munkája teremtette meg.

Az egyik irányt azt tüzte ki célul, hogy Magyarországot minél előbb minden más országtól teljesen független, önálló állammá tegye, a másik szükségesnek látja, hogy bizonyos állandó közösségben éljen a szomszédos Ausztriával és a teljes különválás felé törekvést *feleslegesnek*, a *mielőbbi különválás erőszakolását* pedig *veszedelmesnek* tartja.

Az előbbeni irányt a követő, — jól-e, vagy rosszul, ne kutassuk — *«függetlenségi és 48-as»* politikának nevezték el; a második a *«67-es alapon álló»* politika, ezelőtt nemcsak jelszónak tekintett, de tartalommal is birt elnevezés alatt ismeretes.

Ezen *jelszavak* alatt viszik a vezetők a nemzetet a párt-politikai küzdelembe. De hogy mi mindent lehet az e szavakkal jelzett *fogalomba belekeverni*, azt szinte megdöbbenőnek látjuk, ha a kérdésnek kissé a mélyére tekintünk.

Megszoktuk már, hogy a 48-as jelszó alatt a *különválás felé törekvéssel* együtt egészen jól elfér a *magyar vezényszó*, és egyéb ugynevezett *katonai követeléseknek*, vagy esetleg az *önálló magyar nemzeti hadsereg követelésének*, hol sürgős volta, hol egész *kikapcsolása*, ép úgy, mint a *külön vámterület és önálló nemzeti jegybank* létesítésének hol *sürgetése*, hol *terminushoz kötése*, hol pedig csak az *«előkészítő tanulmányok»* tárgyának leltárába való helyezése is.

Megszoktuk ezt és bizonyos tekintetben megnyugtatónak is találjuk.

Kevésbé megnyugtató már az, hogy a nép bizonyos rétegeiben — a ki nem sajnálja a fáradságot könnyen meggyőződhet róla — a *«48-as politika»* fogalom körébe belefoglalhatónak vélik a *«magyar nemzeti dinasztia»*, «vagy esetleg más dinasztia» eszméjével való *kaczerkodást* is.

Hiba, hogy így van, de a mai mértékében még nem veszedelmes.

Hanem mit szóljon a normális erkölcsi felfogásban megöszült becsületes gondolkodású állampolgár akkor, a mikor azt látja, hogy sokan a *«67-es alapon álló politikán»-val* is, *mindezeket összeegyeztethetőknek találják*, sőt bele tudnak illeszteni ebbe a politikába nem egy egészen határozott *antidinasztikus célszót* is.

Valóban a politikai jelszavak és fogalmak eme chaosza szinte elkerülhetetlenül arra vezeti a gondolkodó embert, hogy az egyedüli helyes politika, a mely a nemzet sorsát jobbra fordíthatja, most csak az olyan irányu lehet, a mely a nemzetben, a *megromlott, beteggé lett dinasztikus érzelmeket* meggyógyítja, annak régi erejét ismét helyre állítja, és azt a benső viszonyt, a melyet a 67-es kiegyezés a király és a nemzet között létesített, előbbi tisztaságában és melegségében ismét felújítva egyuttal tartósságát is biztosítja.

És ime itt érintkezik, a *tények és meglevő állapotok kényszerítő hatása* alatt a 48 a 67-tel.

Mert bizonyos, hogy Magyarország sorsa a közel jövőben a szerint fog jobbra vagy balra eldőlni, hogy megérti-e a nemzet az 1848 : III. t.-cz. *szellemét*, vagy az abban lefektetve levő sarkalatos elveket továbbra is oly üres jelszavak gyanánt fogja-e kezelni, mint a pártpolitikai célokból üres jelszavakká elértéktelenített összes többi politikai eszméket és irányokat.

Mert a *többi eszmének és elvnek* lestilyesztését még csak elbirja az ország.

A *«gazdasági önállóság»*, *«külön vámterület»* és *«önálló nemzeti jegybank»*, ha annak idején megcsinálják és *jól csinálják meg* a vezetőink, *jó lesz*, ép úgy, mint a *«közösség, a közös vámterülettel és közös jegybankkal»*, nem csak

nem gátolta, hanem olyan *fejlődésre segített* az országot a 67-től 1896-ig lefolyt rövid pár évtized alatt, a minőt előbb évszázadokon át sem tudott a nemzet elérni.

Ha pedig rosszul csinálják, ha az önállóságban is a legfontosabb kérdéseket az akkori vezérek úgy fogják «kikapcsolni», «bekapcsolni», mint most «önálló hadsereg» jelszavai alatt, hol sürgetett, hol pedig egészen agyonhallgatott eszméket — nos, a nemzet azt is ép úgy ki fogja birni, mint a hogy kibirta ezt, — legfeljebb, ha kissé még tovább fogja megsínyleni.

A *vámpolitika*, az összes többi politikai kérdések fölött *domináns szerepre*, úgy hogy az ország sorsában döntő hatása legyen, *csak oly államokban fejlődhet*, a melyek valamely termékükkel a *világpiacot dominálni képesek*.

Olyan termelési viszonyokkal bíró államokban, a minő Magyarország is, a vámpolitikának legjobb esetben is csak az a szerepe van, hogy ideig-óráig, addig t. i., a míg a vámtételekkel megzavart természetes áregyensúlyt a termelés és fogyasztás, a kínálat és kereslet döntő árszabályozó hatás ismét helyre nem állítja, egyes termelési vagy fogyasztási tényezőknek bizonyos előnyöket tud biztosítani, vagy azokat a kívülről támasztott zavarok káros hatásától meg tudja óvni.

Nem kicsinylendő a vámpolitika jelentősége ebben a szerepében sem, sőt igen nagy fontosságot kell annak tulajdonítani, különösen akkor, ha az állam összes közjogi viszonyai egészen rendezettek és belső szervezete minden ízében kifogástalanul működik.

A védővámok fegyvere az «erősebb»-nek a «gyengébb» felett csaknem mindig előnyt biztosít. Ám a «gyengére» csak akkor nem veszedelem, ha nagy ügyességgel tudja forgatni.

Magyarország helyzetében azonban a védővámokra szoruló *önálló vámpolitika* ma még különösen veszedelmes kétélű fegyver volna, mert a mi politikai háztartásunk még közel sincs úgy berendezve, hogy a többi európai államokkal erőnket összemérhetnők.

Minő kilátásokkal támaszkodhatunk mi, akár a vámpolitika terén, akár más téren a külfölddel folytatott megvi-

vandó harcokban a magunk erejére, a mikor a magunk belső ügyeinek a rendezésében is csak ott tartunk még, hogy a *pártpolitikai harcok* a népben ellentétbe tudják hozni egymással az állami élet két legsarkalatosabb feltételét a *királyi tekintély iránti köteles tisztelet érzetét a hazaszeretettel?*

Bizonyára nem a «gazdasági önállóság és politikai függetenség» föltétlen nemzetboldogító tulajdonságaiban biznak jobbaink, a mikor az arra való törekvéstől, a most nélkülödült nemzetet nem nagyobb gonddal féltik, hanem csakis a nemzetnek abban az Istenadta nagy erejében, a melylyel már *nagyobb bajokból is*, a mikor már igazán szorult a kapcza, mindig kivágta magát.

Az a bizonyos «törekvés», most ezért, *csakis ezért*, nem árt.

A kik azonban nem «törekedni», de felelősség mellett *építeni* akarnak az állam és a nemzet boldogulásának épületén, azok legsürgősebb teendőnek azt tekintsék, hogy a népben az *igazi hazaszeretet* keltsék életre és a népet az *igaz hazafiságra* tanítsák meg.

Ez a hazafiság nem az a *szó*, a melyet mindenütt, mindenki hangoztat és még kevésbbé az az *álmos és tehetetlen érzés*, a melyet olcsó frázisokkal folyton *felébresztgetni* és *erősítgetni* kellene vagy lehetne. Az igazi hazafiság az az *erő*, a mely csöndben *dolgozik* és csak *munkaszeretettel* és *törvénytiszteletben* nyilvánul.

De ebben a törvénytiszteletben benne foglaltatik első sorban a *királyi tekintély föltétlen tisztelete*, másodsorban *minden felelősséggel* kapcsolatos *tekintély* föltételes-, t. i. azon tisztelete is, a melylyel mindenki csakis a felelősséget, de *azt teljes mértékben honorálja*.

Hova tűnt azonban *ez a tisztelet és a benne rejlő államfentartó erő* napjainkban?

Van-e, a ki — ha érti és érzi is ennek az erőnek az *igazságát* — élni is merne vele?

Hiszen látjuk, hogy a közfelfogásban még a *törvénynyel körülírt miniszteri felelősséget* is csak abban az alakjában tartja a vezető politikai többség elfogadhatónak, a mely-

ben ma jelentkezik, a midón sulyának egy részét olcsó népszerűségekre való törekvéssel, egyszerűen «az osztrákra» háritja át.

Jutott e eszébe valakinek ezen fennakadni? Pedig a mai viszonyok szerint, a midón a népnek épen a mai többség vezetőit követő része, ha azt hallja, hogy a magyar miniszterek politikai törekvéseiben a jobb sikereket «*Ausztria magatartása*» gátolja meg, ennek mindig oly értelmet hajlandó tulajdonítani, mintha a magyar király magyarelleses érzelmei volnának a jobb politika akadályai. Hát az ilyen beszéd, ha jóhiszemű is, nem-e oly alkotmányjogi nonsens, a mitől az országban minden rend felfordulhat? Ha pedig nem jóhiszemű: miért, hogy senkinek se jut eszébe, hogy az ily rosszhiszeműség *mindenesetre közelebb áll a hazaáruláshoz, mint az ex-lezben kinevezett főispánok elismerése.*

Ha igaz volna is, hogy a magyar minisztereknek, a magyarországi érdekekért a királyi akarattal vagy érzéssel szemben is néha küzdeniök kell, akkor is, ezt a küzdelmet a legnagyobb erélyvel, kitartással és önzetlenséggel kellene megvívniök, de beszélniök erről nem volna szabad.

Sőt, ha más beszélne róla, azt is el kellene hallgattatniök. Az ő kötelességük első sorban, hogy a magyar nép előtt a királyi tekintély szentségét és sérthetlenségét védelemben részesítsék.

Legfőképen pedig attól kellene minden vezető politikusnak óvakodnia, őrizkednie kellene már mielőtt a miniszteri tárczát elnyeri, hogy ugy tüntesse fel önmagát vagy azt higgye önmagáról, mintha jobb *harafi* volna annál, a ki majd esetleg utána következik. Mintha ahhoz, hogy a nemzet boldoguljon, épen az ő hazafiságára volna szükség.

Senki se féltse ezt az országot attól, hogy «*más*» talán elárulja.

A ki nagyon fogja félteni ezután a hazát az «*árulástól*», arról a közvélemény tudni fogja, hogy a féltése volta-képen csak azt az érzését leplezi, hogy «*inkább én, mint más*».

De azután, a ki igazán meg merné az árulást kíséreni, az bizonyára ott is találná magával szemben az egész *egységes* magyar közvéleményt. Vagy talán erre se maradna ideje.

Bizni kell a *nemzet őscerejében* is.

A mely nép annyi vést és csapást győzelmesen kiállott, az egy-két rossz minisztert is ki fog birni.

Ne féljen senki. A hazát nem is olyan könnyű «*eladni*», mint a hazaárulás vádjával dobálódzni. Ahhoz, hogy valaki a hazáját elárulhassa, egy *másik* gazember is szükséges. Az, a ki a hazát megvegye.

De ki volna ez a másik?

Sokan és sokat beszélnek arról a bizonyos «*kamarilláról*», de kevesen tudnák megmondani, hogy mi az. És a kik tudják, bizonyára azok igazolhatják legjobban, hogy ilyen *testület* Ausztriában nincs, és hogy azok az egyesek, a kiket ilyen *gyűjtőnév* alá összefoglalni lehetne, sem egyenként, sem összeségükben a magyar hazát, ha akadna is árulója, *megvenni* nem volnának hajlandók.

Kétségtelen, hogy minden politikával foglalkozó osztrák ember, tehát a nem létező kamarilla állítólagos tagjai is, Magyarországgal szemben, a mikor csak lehet, mindig Ausztria részére igyekeznek előnyöket biztosítani, de viszont a magyar politikusok ugyanebben fáradoznak Ausztriával szemben, Magyarország részére. Ebből a szempontból nézve a dolgokat, az volna *baj* vagy legalább is nagyon *gyanus*, ha *nem így* állanának a dolgok oda fenn Bécsben.

Hát igaz: az osztrák politikusoknak a harczmodorában, az az ügyesség is meg van, hogy az uralkodónak emberileg érző szivét is meg tudják nyerni a politikájuknak, és hogy ebben, az ügyességük mellett a viszonyok is segítségükre vannak. E tekintetben az osztrák politikusoknak kétségtelenül sokkalta könnyebb a helyzetük, mint a magyar politikusoké, a kiknek *azt az igyekezetét, a melylyel a király emberi érzésének megnyerése útján is biztosítani óhajtották az ország érdekeit, mindig az ellenzék rontotta le, különösen*

azzal, hogy a magyar népet a király előtt úgy tüntette fel, mintha a hadsereg belső ügyeibe is, a politika útján bele akarna avatkozni.

Hogy a magyar nép józanul gondolkodó, higgadt többsége ilyet nem akar, hogy jól tudja itt is, úgy mint Ausztriában, mindenkire mennyire veszedelmes volna a hadsereg ügyeinek kizárólag a király kezére bízott ügyeibe ezidőszerint beleszólást engedni a pártpolitikai szenvedélyeknek, ez most bizonyult be legeklatansabb módon, a mikor a nép az ugynevezett katonai követelések kikapcsolását azok részéről, a kik ezeket a követeléseket eddig mindenkor lehangosabban sürgették, egész nyugodtan fogadta.

De épen az a visszás, és ez biztosít az osztrák politikuskoknak előnyököt a mieink felett, hogy nálunk az ellenzék a hadsereg belső ügyeibe való beavatkozást a politikájából mindenkor csak kikapcsolja vagy ismét bekapcsolja a szerint, a mint a változó politikai viszonyok között a pártérdek ezt a kikapcsolást vagy bekapcsolást előnyösnek mutatja, az osztrákok ellenben, az uralkodó kétségtelenül biztosított ezen felségjogába, a saját jól felfogott érdekükben soha sem avatkoznak bele.

A királynak közismert szigorú valláserkölcös érzése és lovagias gondolkodása a *«magyaroknak»* abban a politikájában, a melylyel a hadsereg belügyeibe való beavatkozást állandó Damokles-kardként tartják fölötté, bizonyos hajlandóságot láthat a szerződésességére, és csak természetes, hogy ezt a vonást a magyar népben rokonszenvesnek nem találhatja.

Annál szebb azonban, hogy ezt a magunk okozta természetes ellenszenvet, uralkodói cselekedetekben soha észre nem vehetjük, hogy az csakis külsőségekben, inkább az emberi vonatkozású oly dolgokban mutatkozik ki néha, a melyek az uralkodói teendőkkel és azok alkotmányosságának kérdésével nincsenek vagy alig vannak kapcsolatban. Mert az elfogulatlanul ítélő annyit föltétlenül elismerni kénytelen, hogy a *szorosán vett uralkodói teendőkben az az ellenszenv, a melyet a magyar nemzet hangosabb része elég botorul az*

egész nemzet ellen királyában kelteni igyekeznek, soha kifejezésre nem jut.

Jóhiszeműleg senki se állíthatja, hogy akár az uralkodó személyes ellenszenv, akár más illetéktelen befolyás révén az ország érdekei ott szenvedhetnének csorbát, a hol ezek az érdekek alkotmányos kötelességek teljesítésétől függenek. Az ugynevezett *«kamarilla»* befolyása, (a közügyek révén magyar ügyekkel is szükségkép foglalkozó osztrák államférfiak tevékenységének kihatása a magyar politikai viszonyokra), nem a király alkotmányjogi cselekedeteinek irányításában nyilvánul, mert ezen a téren minden osztrák igyekezett, ha merne is valamire vállalkozni, hajótörést szenvedne. Megtörne minden ilyen fajta próbálkozás úgy a magyar király alkotmányos érzületén, mint az erősen megépítve levő magyar alkotmány sziklaszilárdságán is.

Ezért meg sem kísérli semmiféle idegen befolyás, hogy ezen az uton érvényesüljön.

Annál könnyebben érvényesül azonban igen egyszerű kis ravaszkodással az osztrák u. n. «kamarilla befolyás» közvetlenül a magyar politikusokra való hatása útján és ezt a befolyását, a mikor csak teheti, jól ki is használja.

Abban rejlik épen a mi államférfiaink politikai helyzetének nagy nehézsége és az osztrákok föltétlen előnye felettünk, hogy az ő vezérembereik mindig találtak és találnak a mieink között legtöbbször öntudatlan, néha azonban számító ravasz szövetségeseket is, a kik az ő malmukra hajtják a magyar vizeket és legalább is megbuktatni segítenek azokat a legkiválóbb magyar politikusokat, a kik az osztrákoknak kezdenek kellemetlenekké lenni, de nem ritkán közvetlenebbül is szolgálva az osztrák leplezett érdekeket. A mi vezetőink ilyenre még csak nem is gondolhatnak, annyira elegendő gondot okoz nekik az, hogy az itthoni *barátaik* ellen megvédjék magokat.

A magyar agráriusok, a klerikálisok, a tulzó nemzetiek és mindazok a *«frakciók»*, a melyek az alapvető politikai elveken épült pártegységet megbontani segítettek, így voltak többnyire akaratlan és öntudatlan (némely részben azonban

számító) eszközei az ügyes osztrákoknak, valahányszor a magyar vezérpolitikusok valamelyikének valami kis előnyt sikerült tőlük kicsikarni.

Igy tudják ők, a részünkre már szinte biztosítottak vehető csekély előnyöket is visszaharácsolni, e mellett az ő reájuk veszedelmes legjobbjainkat mindig népszerűtlenné tenni, a király rokonszenvét pedig a magyar nemzettől elfordítani.

Valamelyik osztrák politikus egy őszinteségi rohamában állítólag elárulta a közelmúltban, hogy ezt a taktikájukat ők a magyaroktól tanulták, és a magyarok csak sajnálhatják, hogy ebbeli ügyességüket a 48-iki szabadságharcok óta, a mikor az osztrákok azt elsajátították, már elfeledték.

Akkor még tudták a magyarok, hogy a háboruk és csaták sorsát a főtisztek, a *hadvezetők* intézik. Akkor *nem a saját vezetőiket lövöldözték le*, hanem az ellenség tábornokait vették, ha csak lehetett, puskavégre. De ugyancsak a jól érzéző magyar bakák voltak azok, a kik az ellenfél *csatavesztő tábornokait* nagyon kimélni tudták, nehogy, ha elesik, esetleg *okosabbat* állithasson helyébe «a német».

Hát ezt a taktikát követik velünk szemben az osztrákok, ennek a taktikának ülünk mi föl mindig. Ezért sajnálatos, hogy a nagy Andrássy halála óta soha mi magunk nem engedjük a magunk nagyjait annyira megerősödni, hogy ők mutatták volna meg: az osztrák vezetők közül kiket tekintsünk veszedelmes ellenfelekül, kiket jó nekünk kimélnünk. És ezért kell nagyon szomorunak, az ország érdekei ellen elkövetett nagy hibának tartanunk, hogy az ellenzék 1898-ban, és azóta egész a legutóbbi időkig is mindig, minden politikai vezetónket a nép előtt hazaárulónak mondotta.

És ezt a hibát még sokkal elszomorítóbbá teszi az a mód, a melylyel azt az ellenzék elkövette, oly rést ütve az obstrukcióval alkotmányunknak eladdig megvívhatatlan volt bástyáján, a mely rést most ellenfeleink mindig könnyű szerrel fognak ellenünk felhasználni.

Az a könnyelműség és lelketlenség, a melylyel az ellenzék így annak idején Tisza István politikáját hazaáruló poli-

tikának nevezte el és a melylyel később hazaárulásával vádolta még azokat a tisztviselőket is, a kik az ugynevezett alkotmányos küzdelemben nem elég erélylyel vettek részt, már kezdi is magát megboszulni. De boszuálló hatalmát, sajnos, nem abban érezteti legsúlyosabban, a melyben a felületes közvélemény már most is érzi: a horvát obstrukcióban. A méreg mélyebben és alattomosabban is roncsolja a szervezetet.

Bizonyára a kik annak idején a mozgalmat a hazafiság jelszava alatt megindították, azoknak a legkellemetlenebb most, hogy a nép folyton kutatja még, hogy ki lehet az, a kinek az áruló magyar politikus a hazát eladhatja és ki az átkos ellensége a hazának, a ki az árulójának a judáspénzt megfizeti?

A nép a maga egyszerű eszével kutatja a kérdést és ha e közben egyesek oly következtetésekre jutnak, a melyek a magyar alkotmány alapjával és legsarkalatosabb tételével vannak homlokegyenes ellentétben, ezért a felelősség azokat illeti, a kik a népet ezekre a következtetésekre rávezették azzal, hogy lelkében a hazaszeretetet és a királyhűséget szembe állították egymással.

És ez a felelősség immár súlyos következményekben nyilvánul.

A következtetéseiben soha féluton meg nem álló közvélemény most már azt kérdi: miképen lehetett azoknak, a kik Tiszát és Fejérváryt *hazaárulással* vádolták, később hűségesküt tenni, a nélkül, hogy a régi politikájukkal vallott elveik megváltoztatását, nyíltan is beismerték.

Mit csinálhattak, hogy nem jutottak már *azáltal is a hűségesküvel ellentétbe*, hogy most, ugyanazt a politikát követve, a melyet ezelőtt hazaárulónak bélyegeztek, kényszerhelyzetben levőknek mondják magokat?

Es lehet-e hinni, hogy az ő sokszor hangoztatott hazaszeretetük, a melyre pedig esküt sem tettek, mindig erősebb lesz, mint az a hűség, a melyre esküvel kötelezték magukat, csak azért, mert arról mindig beszélnek, erről nem, — holott a kettőt a múltban egymással szembe helyezték és

szinte kényszerítették a közvéleményt arra a gondolatra, hogy a kettőt egymással összeegyeztetni nem is lehet?

Lám, a politikai szélsőségekbe ragadó vezetők, ha egymással összebékülnek és cserben hagyják a jóhiszemű becstületes követőket, ily következtetésekre viszik a lelkiismeretesen gondolkodó magyart.

Valóban! A megtámadott és meggyanusított királyi tekintély a legfényesebb elégtételt szerezte magának azzal, hogy támadóit emelte föl maga mellé. Igazolva látja az ország, hogy abban a magasságban, a melyből ez a tekintély, tiszta sugarait a nemzetre veti, még ez sem árthatott meg neki.

De a kérelhetetlen közvélemény tovább is következtet és azon töpreng, hogy mit értsen hát *«alkotmányosság»* alatt és mit a *«hazafiság»* alatt, a melyért mindenét, véréit és életét is, ha kell feláldozni kész, a midőn a legnépszerűbb vezetői egyszer hazafiasnak mondják a kisebbség parlamenti erőszakosságát és csaknem ugyanakkor hazaárulásnak, a király által átmenetileg a kisebbségből alakított kormány működését, sőt a kormány törvényes voltának elismerését is. *Alkotmányellenesnek* állítják a király eljárását, ha bár csak átmenetileg is a kisebbségből alakít kormányt, de *alkotmányosnak* a kisebbség hazafias jelszavak alatt megindított *terrorizmusát*. *Hazaárulónak* minősítik az esküt tett tisztviselőt is, a ki a király kinevezési jogát tiszteletben tartja, de hazafiaknak önmagukat, a kik az előbb nem alkotmányosnak állított király kezébe tévovázás nélkül leteszik a hűségesküt, mihelyt önekik is ad bizonyos, bár kissé korlátolt hatalmat és tekintélyt.

Azt kérdi a közvélemény: nem alapján támadja-e meg az ország érdekeit az, a ki a népben, az állami élet létfeltételét képező szent érzelmeket: a hazaszeretetet és az alkotmánytiszteletet ily játékszer gyanánt kezelik?

A nép Kossuth Lajosra emlékezik, a kinek varázslatos nevével szólítottatott a közelmúlt politikai küzdelemben. *Kossuth Lajosra*, a ki a hazaszeretetet és alkotmánytisztelet magasztos eszméjért másként küzdött és azoknak másként hódolt, mint azok, a kik magukat Kossuth követőinek mondják.

A nép észre veszi, hogy a mai Kossuthok épen ellenkezőjét csinálják annak, a mit a nagy Kossuth tett. A nép e Kossuthok-ban ezért csak az ő eszméjének visszaját tudja meglátni és *«kotusok»*-nak nevezi azokat, a kik a nagy Kossuthot a *következetességben* már nem követik eszményképük gyanánt.

A nép érzi a csalódást.

A nép a hazaszeretere apelláló vezetőket, a mikor azt mondták, hogy veszélyben a haza, lelkesedéssel követte volna akár a pokol tüzébe is.

A népet most ugyanazok, a kik tűzbe hozták és tűzbe vinni ígérték, ugyanabban a dologban, nyugalomra, békeségre intik.

A nép most a maga *gondolkodására* van utalva.

És a nép már nem *lelkesedik*, hanem csak *gondolkodik*.

A rövid élet után letűnt *jelszópolitikai korszaknak* egyedüli örökségekép *ezt* nyerte a magyar nemzet.

Közvetlen következményeiben ez az örökség szinte *vesztéségnak* látszik, mert kétségtelen, hogy a horvát obstrukció néven ismeretes *legújabb kisebbségi alkotmányos erőszak* (!?) annak a következménye, hogy a nemzet már *csak* gondolkodik és *lelkesedni nem tud*. De ez a baj már csak átmeneti.

Talán jobb is, hogy az a lelkesedés, a mely egy régi korhadt rendszer maradványainak elsőprérésében oly erősnek bizonyult, a legutolsó sütetű obstrukció elfojtására valami még kevésbé alkotmányos erőszakban nem nyilvánult.

A *gondolkodó* magyar nemzet meg fogja teremteni azt a politikát, a mely a legabszurdabb modern jelszót: a *kisebbségi akarát, alkotmányos erőszak útján való érvényesülésének jogosságát*, és a politikai pártoknak ezen jelszóval való háboruszkodását lehetetlenné fogja tenni.

Egyelőre azonban a nép még csak elmélkedik. Gondolkodva még csak kezd tájékozódni.

Várja azt a vezetőt, a kit, miután tájékozódva lesz, a célhoz vezető uton osztatlan bizalommal fog követhetni.

Az 1848: III. t.-cz., a királyi tekintély érintetlensége mint legerősebb alkotmánybiztosíték és egyéb következtetések.

1848-ban a nemzet Kossuth Lajos vezetésére bízta magát és eljutott 1849-hez és 1850-hez és mindahhoz, a mi emlékében ezekhez az évszámokhoz fűződik.

1867-ben visszatekintett a megfutott pályára és rátérve arra az utra, a melyet Deák Ferencz bölcsesége jelölt ki számára, eljutott ahhoz a korszakhoz, a melyet 1896-tal tudott betetőzni.

Akkor megszárdult és azt hitte vezető nélkül is boldogul.

Rátért arra a lejtős utra, a melyen vezetőt nem követhet, mert a ki a lejtőn előre futott, azt a nekitódult nagy tömeg le is gázolta.

Egyideig tetszett ez a rohanás. Az első sorokban lévők mind azt hitték, hogy rendkívüli az ő rohanó tehetségük. És mennél jobban toltá őket a megindult tömeg, annál inkább hitték, hogy a mi őket toltja, az az ő saját erejük. A tömeg pedig hitte, hogy a mikor azt a saját testéből kivált részt, a melyet maga előtt tolt, legázolni sikerült, mindig valami nagy akadályon gázolt keresztül.

Igy jutott el 1907-hez. Ha most visszapillant, lehetetlen észre nem vennie, hogy vezető nélkül, *azoknak* a «hajrá!» szaván buzdulva, a kik *mindig csak az elől levők letiprására* biztatták, a nemzet nem boldogul.

Most már azok is, a kikkel együtt a nemzet *lerohant* oda, a honnan a *felfeléjutás* sokkal nehezebb és fáradságo-

sabb, csak csendesen mondják a «hajrát». Sőt sehogyan se mondják.

Kezdi belátni, hogy bűn volt, a valódi hazafiság helyett, a felség- és polgárjogok tisztelete, az államfentartó munka megbecsülése és az általános emberszeretet helyett, az álhazafiság üres szólamaihoz szoktatni a nemzet fülét, és hiba volt a királyi tekintély alkotmánybiztosító sérthetetlen szentsége helyébe az álhazafiság bálványképét állítani fel. Kezdi belátni a nemzet is.

A nemzet, a melyet ezredéves multjának sok keserű tapasztalata vezetett reá arra a tudatra, hogy szüksége van egy, a politikai és társadalmi élet minden jelenségein és hatásain felülemelt *erős és szilárd tekintélyre*, a melyre a mindennapi élet befolyásának kitett minden többi tagja a nemzetnek föltétlen bizalommal tekinthet föl, tudva, hogy azt — épen a nemzet által biztosított kiváltságos helyzeténél fogva — soha semmiféle intézkedésében és cselekedetében *más érdek egyáltalán nem vezetheti* mint az, hogy az állam egyetlen egy polgárának se lehessen jogos panaszra oka, hogy lehetőleg minden egyes tagja megelégedett legyen.

Ma már mindnyájan tudjuk ismét, hogy a politikai élet küzdelmeiben a nemzet többi tagjai közül egyes csoportok által *időnként* fölemelt tekintélyek csakis a nemzet összesége által *állandóan emelt* ezen kimagasló királyi tekintélyben találhatják meg azt a támaszt, a melyen a viharos közéletnek őket is gyakran elsöpréssel fenyegető vész hullámai mindig megtörnek. És tudjuk, hogy nekünk munkáspolgároknak, a kik a *nagy tülekedésben* részt venni nem szeretünk, hanem nyugodtan dolgozni akarunk, nekünk is, (az államérdek szempontjából is szükséges) *ezt* a nyugalmat csakis *az állandóan mindenek fölé helyezett királyi tekintély és hatalom biztosíthatja*.

Tudjuk és érezzük ezt valamennyien, de a politikai forumon még nem jutott elég világosan és határozottan kifejezésre.

A koalíció még mindig azzal tartja fenn a népszerűségét, hogy úgy tünteti fel a politikai helyzetet, mintha «felülről

jövő» alkotmányellenes szándékokkal szemben a magyar nemzetet ő védené meg.

Igaz ugyan, hogy most már csak azt állítja, hogy lehetne, tudna is jobb politikát is csinálni, mint a minót csinál, «ha az osztrák engedné», de köztudomásu, hogy a mikor az osztrákot mondja, a magyar nemzetnek a koalíció által vezetett rétegei — a mult bűnök bűnhődése épen ebben rejlik — még mindig úgy értik ezt, mintha a magyar királyt mondaná.

Hát a mai helyzet minden nehézsége, bizonytalansága és baja ebben rejlik.

Mert ha igaz, hogy az ezelőtti kormányokat nem az obstrukciók, hanem a saját pártjuk gyengeségei buktatták meg, úgy a koalícióra bizvást áll, hogy a saját vétke okozza neki és az országnak is a legnagyobb bajokat, a mely vétke, ha maga a kormány sietve jóvá nem teszi, bukását is fogja okozni.

A jelenlegi kormány céljául hirdeti, hogy a nemzetet ki akarja békíteni a királyával, de e mellett türi, sőt előmozdítja, hogy követői a népet a «Gotterhalte» ellen izgaszák, — mielőtt ő maga illetékes helyen kieszközölte volna, hogy a katonai zenekarok ünnepélyes alkalmakkor a király tiszteletére valamely más, a magyar közvélemény szerint megfelelőbb dallamot játszanak.

Ennek a kormánynak egyes tagjai és hiveik kezdeményezték a közelmúltban azt a mozgalmat, a melynek következménye, hogy a nép most a királyi tekintély oltalmára és biztosítására rendelt egyik katonai testület nevének, a «darabont»-nak nemzetellenes, megbélyegző, gyalázó jelentőséget tulajdonít. Ezt visszacsinálni nehéz. De még nehezebb a népet a «darabontok» ellen uszítva, egyuttal a királyi tekintély tiszteletére is megnyerni.

És minő véleménynyel legyünk az olyan politikáról, a mely míg egyfelől azt vallja céljául, hogy a nemzetet a királyával kibékítse, másfelől hivatalosan üldözi épen azon tisztviselőit, a kik a legádázabb pártpolitikai küzdelmek hevében sem tántorodtak meg, és a királyhűségre tett esküjükhöz mindenkor hívek maradtak?

Bizony az ilyen «békéltetésre» csak azt mondhatja a nemzet, hogy nem kér belőle.

A nemzet már 67-ben kibékült az uralkodójával, és a békét csak azok zavarták meg, a kik most a kibékítésről beszélnek.

A békeesség szempontjából nincs másra szükség, csak arra, hogy azok az izgágák, a kik ott folytatják, a hol a mostani «békítő» annak idején elhagyták, most szintén elhallgattassanak.

Ha felülről nem nyer tápot az a felfogás, a mely hazárdulónak nevezi a király jogait föltétlenül tiszteletben tartó állampolgárokat, ha a tisztviselők nem fogják szégyennek tartani, hogy kétes esetekben, esküjüknek inkább a királyhoz való hűségre, mint az «alkotmány»-nak sokféle magyarázatot engedő és különféleképp nyújtható tiszteletére kötelező részét ismerjék magukra nézve kötelezőnek,

ha nem lesznek, a kik a királyhűséget olcsó népszerűségért, sőt (mint most sokan) csak népszerű pártvezérek kegyeiért oda adják, — akkor békítésre sem lesz szükség.

De nem is az ilyen «békítésen» fordul meg a kérdés lényege.

Ennek a kormánynak legnépszerűbb tagjai egész politikai multjokban többnyire a 48-as zászlót lobogtatva és a 48 hagyományait hangoztatva küzdöttek. Ám 48 hagyományából csak az olcsó népszerűséget biztosító érzelmi momentumokat használták fel politikájukhoz, a melyekhez az 1848-iki nagy alkotásoknak semmi köze nincsen, a melyekkel azoknak az alkotásoknak legfontosabbika, az 1848 : III. t.-cz. homlok-egyenesest ellentétben is áll.

Mert mit mond az 1848 : III. t.-cz. annak, a ki az értelme mélyére tekint?

Szó szerint csak annyit mond, hogy a király személye szent és sérthetetlen, és hogy mindennemű hivatalos eljárásért a miniszteriumnak minden tagja felelős.

De ebben benne van az, hogy a magyar király minden cselekedete, minden szava és minden mulasztása csakis a miniszteri felelősségbe belefoglalt állapotában vehető bírálat alá.

Azt jelenti ez, hogy a nemzetre esetleg nem üdvös vagy talán káros királyi cselekedetért, szóért vagy mulasztásért is, a magyar királyt, a király személyében kifejezésre jutó királyi tekintélyt és hatalmat bírálni soha nem szabad, mert annak szent és sérthetetlen fényét a bíráló szándék is az ország érdekeinek nagy veszedelmére elhomályosíthatná.

Azt jelenti, hogy valameddig egyetlen egy polgára az országnak van, a ki mint miniszter a királyi intézkedésért felelősségre vonható, ha az az intézkedés hazaellenes is, azért a nemzet csak magára vessen. A királyi tekintély szent és sérthetetlen fényére a nemzetnek akkor is szüksége van.

Azt is jelenti, hogy a miniszterek között — különösen a mi a királyi cselekedeteknek felelősséggel való fedezetét illeti — véleményeltérés soha sem foroghat fenn, mert a király *mindennemű* hivatalos eljárásáért *minden* miniszter, *mindenkör* felelős. Egyetlen egy miniszternek sem lehet tehát — még a Hymnus kérdésében sem — más véleménye, mint a többinek. Azt jelenti, hogy ha egyáltalán nem illő a miniszteri felelősséghez, hogy viselője nagyobb *népszerűsége* törekedjék a többinél, egyáltalán nem szabad ezt tennie a királyi tekintély érinthetlenségének a rovására.

Legeslegfőképen pedig azt jelenti az 1848: III. t.-cz., hogy a királyhűséggel sem az állampolgárok hazafias érzése, sem a miniszteri felelősség soha egy pillanatra sem kerülhet szembe. Hogy még látszólag sem szabad azoknak egymással összeütközésbe kerülniök.

És a vezetők a helyett, hogy erre tanították volna a népet, arra tanították, hogy nem létező ellenségtől féltse a hazafiságát, hogy ettől az ellenségtől nehéz küzdelemmel ök mentik meg a hazát, és hogy a nép csakis ő reájuk bízhatja magát!

Ha majd minden magyar ember nemcsak átérezni, de megérteni is fogja, hogy a saját nemzete gyengeségét és gyarlóságát hirdeti a tulhajtott hazafias frázispolitikával, és e helyett a komoly felelősségteljes munkát végző politikával fog rokonszenvezni, — bárki, bárminő jelszavak alatt is hirdeti amazt; ha a multak példáján okulva, bár nem fogja a hazafias

érzést, még a hibáiban megnyilvánulót sem kevésre becsülni, de viszont el nem fogadja még ellenzéki politikának sem az olyat, a mely *csakis a nemzeti érzésre támaszkodik* és mélyebb tartalomra, kormányképessegre nem is törekszik;

szóval, ha nem hangzatos jelszavak alatt, rokonszenves és pépszerű egyének érvényesüléseért fog politikai küzdelmet folytatni, hanem komoly közérdekekért komoly elvárásokat fog vivni, szükség esetén oly személyek ellen is, a kik az elveket csak látszólag képviselik,

akkor azok a bajok, a melyek ma gondot okoznak, önmaguktól megszűnnek.

De ehhez az kell, hogy *minden ember*, azok is, a kik eddig a politikai élettől távol tartották magukat, tevékeny részt vegyenek minden mozgalomban. Sőt azok, a kik eddig távol voltak, leginkább.

Kutassa mindenki a politikai élet mozgató rugóit, az események valódi okait; és ha megismerte: legjobb tudása és tehetsége szerint beszédben vagy cselekedettel, írásban vagy élőszóval nyuljon bele a dolgok menetébe mindenki.

Érvényesítse ugy, a hogy tudja kiki politikai egyéniségét. Éreztesse legalább helyettesével: az országgyűlési képviselővel, hogy gondolkodó, és a képviselői tevékenységet szigoruan ellenőrző választóközönség áll mögötte, a mely számon is kéri az ő képviselőjének munkásságát.

Politizáljon *mindenki*.

Leginkább azok, a kiknek a politika nem keresetforrás. Minden választópolgár, és mindazok is, a kik választójogaikat kivívni akarják.

Az ország most a választópolgárok nagy tömegétől, ennek a tömegnek a politikában való lehető legnagyobb közremunkálásától várhatja csak, hogy az egyéni érdek kizárásával igazán csakis a tiszta közérdek szolgálatába fogja a parlamenti munkásságot vezetni.

Ha e téren mindenki *tisztességgel becsületesen* meg fogja tenni a kötelességét, akkor mindenki tudni fogja, hogy a magyar alkotmányt nem kell az olyan «hazaárulók» ellenében megvédeni, a kik talán a királyi hatalom nemzetellenes akara-

tának szerezhethének érvényt, mert ilyen nemzetellenes királyi akarat egyszerűen nincs és nem lehet.

Tudni fogja mindenki, hogy a mit némelyek a multban ilyenek állítottak, az valóban a legmagasabb és legalkotmányosabb királyi akarat megnyilvánulása volt, és a magyar nemzet csak önmagát ámitja, rontja, ha fölteszi, hogy a jövőben is bármikor valamely nemzetellenes királyi akarat az országban érvényesülhetne.

És akkor az alkotmányt azok a kétszintű politikusok sem fogják veszélyeztetni, a kik a királyt népével szembe állítják és a nép hangulatát a király ellen izgatják.

A nép becsületes józan felfogása az ilyen izgatásokat többé nem fogja bevenni.

De a jóhiszemű becsületes vezetők sem lesznek arra utalva, hogy a viszonyoknak megfelelő legjobb politikájukat, a demagóg ellenfelek és az áruló barátok támadásainak kikerülése végett árutakon vigyék győzelemre.

Nem fognak azokért a viszonyokért, a melyek miatt abszolút jó politikát csinálni soha sem lehet, az alkotmányosság nagy veszedelmére — másokat — minden felelősségen kívül álló egyéneket okolni, és a saját felelősségüket látszat szerint másoknak minden belső tartalom nélkül felelősségével megosztani.

A politikával foglalkozó és gondolkodó nemzet tudni fogja, hogy a politikában egyáltalán minden csak relativ értékű.

Még az erőnek sincs a politikában értéke, ha csak nem mint tulerő nyilvánul.

A jó értéke is a politikában mindig csak relativ. És a mi relative legjobb, arról mindenki tudni fogja, hogy az a politikában egyuttal az abszolút legjobb is.

Kár, hogy a nemzet ezt az igazságot már most úgy át nem érzi, mint a hogy a saját érdekében kellene.

Ha átérezné, nem habozna abban: mit kelljen tennie. Tudná, hogy az ut a mai politikai helyzetből nem a kiegyezés egyes részleteiben az ország javára átmenetileg biztosítható kisebb-nagyobb előnyök kérdésén keresztül vezet, egy megfelelőbb állapothoz.

A kiegyezés megobstruálásával való kormánybuktatás álnok politikájával, érmelyégisig tul van már terhelve a nemzet sok mindent megemésztő gyomra.

Ma már csak komolyabb, tisztességesebb politikai eszmével lehet a nemzet sorsát előbbre vinni.

Abban konkludálhatnék, hogy az országnak most egyszerűen csak becsületes politikára van szüksége.

De a jelszavaknak most igen rossz a hitele.

Soha jog, törvény és igazság nélkül oly hevesen egy ember ellen sem vívtak politikai harcot, mint a mily hevesen épen azon vezérpolitikust támadták, a ki politikájának ezen jelszavaival indult az ütközetbe. És soha a hazafiság ellen annyit ebben az országban nem vétkeztek, mint most a hazafias jelszavak korszakában.

A jobb, igazabb, boldogabb idők bekövetkezését úgy fogjuk biztosítani, hogy jelszavak hangoztatása és követése helyett lehetőleg mindnyájan a politikában is dolgozunk.

Ha mindnyájan ott leszünk, akkor az a politika, a melyben mindnyájunknak része van, becsületes politika is lesz bizonyosan. A nemzetnek királyával egyetértő politikája.

Az a második üzenet, a melyre

«mindnyájunknak
el kell menni»

már elhangzott.

Ez a dal most már azt jelenti a magyarnak, hogy mindnyájan el akarunk menni oda, a hol a magyar állam felépítésén becsületes politikai munkával dolgoznak.

De csakugyan mindnyájan! (Nem is értem, némelyek miért szeretik énekelni a Marseillaiset.)

Az összesség becsületes jó érzésében lehet bizni.

A tömegérzés mélységes tengeréből hozta felszínre a a költő azt az igazgyöngyöt, hogy:

«Minden állam támasza, talpköve
a tiszta erkölcs, mely, ha megszűnt,
Róma ledől s rabigába görnyed.»

477.

1.17

120r

A.5. magyar köpíratok.

LELT. 1971

29 NKE EKK KTK Kari Könyvtár 2017. 11. 9.

unzeletis *00071168* Politológia

